Valiokunnan lausunto TuVL 2/2022 vp– VNS 1/2022 vp

Tulevaisuusvaliokunta

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta (VNS 1/2022 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- pääministeri Sanna Marin
- kansainvälisten asioiden erityisavustaja Lauri Voionmaa, valtioneuvoston kanslia
- lähetystöneuvos Lauri Hirvonen, ulkoministeriö
- sektorin johtaja, eversti Jyri Raitasalo, Pääesikunta
- yhteiskuntasuhteiden päällikkö Saana Nilsson, Suojelupoliisi
- osastopäällikkö Juha Kilponen, Suomen Pankki
- Senior Analyst Henrik Praks, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
- Senior Analyst Viktorija Rusinaite, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
- haavoittuvuuksien ja resilienssisektorin johtaja, kommodori Jukka Savolainen, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
- tutkimusjohtaja Hanna Smith, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
- tietokirjailija Timo Soini
- professori, johtaja Kari Liuhto, Pan-Eurooppa Instituutti, Turun yliopisto
- erityisasiantuntija Katri Liekkilä, Huoltovarmuuskeskus

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Merja Rapeli, sosiaali- ja terveysministeriö
- pääsihteeri Pekka Appelqvist, Maanpuolustuksen tieteellinen neuvottelukunta (MATINE), puolustusministeriö
- Opetushallitus
- toimitusjohtaja Aki Kangasharju, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
- Tilastokeskus
- pääekonomisti Anni Marttinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Valmis
5.1

- Senior Analyst Viktorija Rusinaite, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
- Kyberturvallisuuskeskus
- vanhempi tutkija Emma Hakala, Ulkopoliittinen instituutti
- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
- Pelastakaa Lapset ry
- Piispa Seppo Häkkinen
- STTK ry
- Merenkurkun neuvosto
- Pohjoiskalotin neuvosto
- Suomen Punainen Risti
- Suomen Rauhanliitto ry
- Suomen Sadankomitea ry
- professori Heikki Patomäki, Helsingin yliopisto
- väitöskirjatutkija Antti Ronkainen, Helsingin yliopisto
- väitöskirjatutkija Helmi Räisänen, Helsingin yliopisto
- professori Veli-Pekka Tynkkynen, Helsingin yliopisto
- akatemiatutkija Timo Miettinen, Helsingin yliopisto, Eurooppa-tutkimuksen keskus
- yliopistonlehtori Kati Turtiainen, Jyväskylän yliopisto
- OP Financial Group, cyber expert Catharina Candolin
- tulevaisuudentutkija Risto Linturi, R. Linturi Oyj
- valtiotieteen tohtori Sixten Korkman
- vapaa tutkija ja tietokirjailija Olli Tammilehto
- työelämäprofessori Vesa Vihriälä

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:
- Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valtioneuvoston ajankohtaisselonteon lähtökohtana ovat Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön aiheuttamat muutokset. Selonteko täydentää valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa, puolustusselontekoa, selontekoa sisäisestä turvallisuudesta sekä valtioneuvoston selontekoa EU-politiikasta.

Selonteko tarkastelee turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä ja Suomen turvallisuuden ja kriisinsietokyvyn vahvistamista, varautumista, kriittisen infrastruktuurin suojaamista sekä Ukrainan sodan aiheuttamia taloudellisia vaikutuksia. Lisäksi selonteossa esitellään päävaiheet Pohjois-Atlantin sopimukseen eli Naton perussopimukseen liittymisestä sekä Suomen mahdollisen Nato-liittymisprosessin vaiheet.

Toimintaympäristökuvauksessa korostuvat Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sen seuraukset, kansainvälisen yhteisön reaktio, kansallisen puolustuskyvyn ylläpito ja kehittäminen sekä monenkeskinen kansainvälinen yhteistyö Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan vahvistamiseksi. Yhteistyön tiivistämistä ja monenkeskistä yhteistyötä tarkastellaan selonteossa

sekä Euroopan unionin, Ruotsin, Norjan ja muiden Pohjoismaiden, Yhdysvaltojen, Ison-Britannian sekä Naton kanssa.

Kriisinsietokyvyn vahvistamista arvioidaan muun muassa hybridi- ja informaatiovaikuttamisen, kyberturvallisuuden ja muuttoliikkeen välineellistämisen, sisäisen turvallisuuden ja rajaturvallisuuden, henkisen kriisinsietokyvyn sekä väestönsuojelun näkökulmasta.

Taloudellisia vaikutuksia ja varautumista tarkastellaan esimerkiksi yritysvaikutusten, huoltovarmuuden, varautumisyhteistyön, valtionhallinnon kriittisten toimintojen, kuntien, hyvinvointialueiden sekä Ukrainasta pakenevien vastaanoton näkökulmasta.

Kriittisen infrastruktuurin suojaamisen osalta selonteon painopiste on ulkomaalaisten yritysostoissa sekä kiinteistönhankintojen valvonnassa ja luvanvaraisuudessa.

> *Tulevaisuusvaliokunta yhtyy ajankohtaisselonteon laaja-alaiseen arvioon kansallisen ja globaalin turvallisuusympäristön muutoksen vaikutuksista Suomen kansalliseen turvallisuuteen.*
>
> *Samalla valiokunta muistuttaa, että huolimatta siitä, että lähitulevaisuudessa on varauduttava erityisesti Venäjän arvaamattoman ja aggressiivisen sotilaallisen toiminnan aiheuttamiin ajankohtaisiin turvallisuusuhkiin, pitkän aikavälin kokonaisturvallisuuden näkökulmasta suurimmat riskit liittyvät edelleen jo aiemmin tunnistettuihin kansallisiin ja maailmanlaajuisiin haasteisiin esimerkiksi kestävässä kehityksessä, huoltosuhteessa ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjassa, maailmantaloudessa sekä globaalissa eriarvoistumisessa.*
>
> *Siksi tulevaisuusvaliokunta katsoo, että Suomen kokonaisturvallisuudesta, pitkän aikavälin turvallisuudesta sekä kestävästä hyvinvoinnista huolehtiminen edellyttää, että myös valtioneuvoston Agenda2030-selontekoon, Suomen kestävän kasvun ohjelmaan, ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon, puolustusselontekoon, selontekoon sisäisestä turvallisuudesta sekä esimerkiksi selontekoon EU-politiikasta liittyviä toimenpiteitä tulee kiirehtiä osana turvallisuusympäristön muutokseen reagointia.*

Tulevaisuusvaliokunnan aiemmat lausunnot sisäisestä turvallisuudesta sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta

Tulevaisuusvaliokunta painotti lausunnossaan ulko- ja turvallisuuspolitiikasta (TuVL 2/2021 vp — VNS 4/2020 vp) erityisesti maailmantalouteen ja planeetan kantokyvyn ylittymiseen liittyviä uhkia. Lausunnossaan valiokunta totesi, että koko maailmantaloutta uhkaa velkakriisi jo pelkästään koronapandemian seurauksena. Esimerkiksi koron nousun seuraukset olisivat arvaamattomia. Valiokunta kehotti myös huomioimaan ekologisesti kestämättömän kehityksen turvallisuusuhkia nykyistä suuremmalla vakavuudella ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. Lisäksi valiokunta kehotti Suomea olemaan aloitteellinen mahdollisesti perustettavan EU:n varautumiseen keskittyvän viraston saamiseksi Suomeen ja ehdotti kansallisen avaruuden tilannekuvakeskuksen perustamista.

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2022 vp

Tulevaisuusvaliokunta painotti Ulko- ja turvallisuuspoliittisessa lausunnossaan myös varautumista pahimpaan tunnistamalla systemaattisesti ne riskit, joilla on dystooppisia vaikutuksia. Merkittävinä turvallisuuskysymyksinä, joita pitää analysoida tarkemmin, valiokunta mainitsi muun muassa tekoälyn ja sosiaalisen median yhdessä muodostaman disinformaatioympäristön, Suomen kansallisen kybertilan ja kybersuvereniteetin puolustamisen, virtuaalivaluutat, avaruusteknologian merkityksen nopean kasvun, autonomiset asejärjestelmät sekä ihmisiin, eläimiin ja kasveihin kohdistuvat biouhat mukaan lukien kasvaneen onnettomuusriskin ja antimikrobiresistenssin. Tarkempaa analyysia edellyttävät myös kyberuhkiin ja hybridivaikuttamiseen liittyvien uusien toimijatyyppien syntyminen ja globaalien suuryritysten kasvava valta. Resilienssin osalta huomiota edellyttävät muun muassa ruokaturva sekä kriittisiin resursseihin ja luonnonvaroihin liittyvät kansainväliset hankintaketjut.

Lausunnossaan sisäisestä turvallisuudesta (TuVL 8/2021 vp — VNS 4/2021 vp) valiokunta painotti vastaavasti turvallisuusviranomaisten tiedonvaihdon ja tiedustelun edellyttämiä lainsäädäntöuudistuksia sekä kriittisen infrastruktuurin määrittelyä ja turvaamista lainsäädännöllä huomioiden myös datatalous ja kansainväliset keskinäisriippuvuudet. Valiokunta piti tärkeänä valtioneuvoston kyberturvallisuuden kehittämisohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä, varautumisen pitkäjänteistä ja ennustettavaa resursointia sekä strategista viestintää, vastanarratiivityötä ja yhteiskunnallista markkinointia, joilla vastataan disinformaatioon ja oikaistaan väärää tietoa. Tulevaisuusvaliokunta totesi lausunnossaan, että polarisaatiokehitys, demokratian haasteet sekä hybridi- ja informaatiovaikuttaminen, sosiaalisen median kautta tapahtuva joukkomanipulaatio, virheellisen ja vääristellyn tiedon levittäminen, häirintä, vihapuhe ja maalittaminen sekä viranomaisten työssään kohtaaman väkivallan kasvu muodostavat moniulotteisen ja merkittävän uhan yhteiskunnan turvallisuudelle. Huoltovarmuudella katsottiin vastaavasti olevan tärkeä rooli suomalaisen yhteiskunnan resilienssissä sekä kansalaisten turvallisuudentunteen ja luottamuksen ylläpitämisessä. Lisäksi valiokunta muistutti, että jännitteitä lievennetään myös erilaisia näkemyksiä omaavien yksilöiden ja ryhmien kantojen kuulemisella, ei vain seurantaa lisäämällä ja tietoa tarjoamalla.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että valiokunta on jo aiemmin lausunut laajasti sisäisen turvallisuuden (TuVL 8/2021 vp — VNS 4/2021 vp) sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan (TuVL 2/2021 vp — VNS 4/2020 vp) tulevaisuudesta.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa myös avaruuspoliittisesta lausunnostaan (TuVL 1/2022 vp — E 131/2021 vp). Sen ajankohtaisuus on noussut entisestään, kun on nähty, miten suuri merkitys reaaliaikaisella tilannekuvalla ja tiedustelutiedolla on modernissa sodankäynnissä ja miten suuri rooli avaruuskyvykkyydellä siinä osaamisessa on. Avaruuspoliittisessa lausunnossaan tulevaisuusvaliokunta edellyttää muun muassa selkeätä avaruushallintoa kansallisten kantojen muodostamiseksi sekä avaruustoiminnan painoarvon ja koordinoinnin vahvistamiseksi. Tulevaisuusvaliokunta ehdotti kansallisen avaruuden tilannekuvakeskuksen perustamista myös ulko- ja turvallisuuspoliittisessa lausunnossaan (TuVL 2/2021 vp — VNS 4/2020 vp). Avaruuspoliittisessa lausunnossaan valiokunta toteaa, että: "... avaruustoimintaan liittyy merkittäviä uhkakuvia sekä avaruusteknologian sotilaallisen käytön, arjen teknologian kyberhäiriöiden, hallitsemattoman ja kestämättömän avaruustoiminnan (race to space) sekä teknologian etiikan näkökulmasta. Samaan aikaan avaruustoiminta voidaan nähdä myös merkittävänä

ja jopa välttämättömänä keinona vahvistaa kriittisen infrastruktuurin kyberturvallisuutta ja laajemminkin kansallista kokonaisturvallisuutta, ja resilienssiä. Siksi avaruuspolitiikan strategisuutta ja asemaa kansallisessa politiikassa ja päätöksenteossa sekä pohjoismaista laukaisualustayhteistyötä tai omaa laukaisukyvykkyyttä on tulevaisuusvaliokunnan mielestä kehitettävä. Valiokunta toteaa myös, että: "... Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että eri maiden avaruuskyvykkyyksien nopeasti kehittyessä tulee varmistaa avaruuden siviili- ja sotilaskäyttöä ohjaavien sopimusten kyky taata avaruuden resurssien oikeudenmukainen ja rauhanomainen käyttö. Suomi voisi tulevaisuusvaliokunnan mielestä olla tässä asiassa aktiivinen niin, että se samalla vahvistaisi Suomen maakuvaa ja brändiä avaruustoiminnassa. Sopimusten ja strategioiden lisäksi tarvitaan myös mittareita kansallisten ja kansainvälisten tavoitteiden edistymisen seuraamiseksi ja arvioimiseksi."

Tulevaisuusvaliokunnan lausunnon painopisteet ja asiantuntijakuulemiset

Tehdessään lausuntoa ajankohtaisselonteosta turvallisuusympäristön muutoksesta tulevaisuusvaliokunta kuuli asiantuntijoita sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta, turvallisuustilanteen muutoksen vaikutuksista suomalaiseen yhteiskuntaan (huoltovarmuuden, talouden, työllisyyden, tasa-arvon, henkisen kriisinkestävyyden, resilienssin, luottamuksen ja toivon näkökulmasta), hybridi- ja kyberturvallisuudesta, sotateknologian tulevaisuudesta, Venäjän ja Ukrainan välisen sodan vaikutuksista Suomen tuontiin ja vientiin, pohjoismaisesta rajayhteistyöstä, rauhan edistämisestä, turvallisuustilanteen muutoksen vaikutuksista ilmastoon ja ympäristöön, lasten ja nuorten näkökulmasta turvallisuuden tulevaisuuteen, Baltian maiden kokemuksista Natosta sekä siitä, miten Natoon liittyminen tai vaihtoehtoisesti liittymättä jättäminen vaikuttavat Suomen turvallisuustilanteeseen.

Valiokunta pyysi talouden ja maailmanpolitiikan asiantuntijoilta myös skenaarioita siitä, minkälaisia koronapandemian ja Ukrainan sodan jälkeisen ajan vaihtoehtoisia turvallisuuteen vaikuttavia kehityskulkuja voidaan hahmottaa 15—20 vuoden aikajänteellä. Asiantuntijoita pyydettiin arvioimaan, mistä ilmiöistä nämä kehityskulut koostuvat ja minkälaisiin vaihtoehtoisiin geopoliittisiin tilanteisiin mainittujen ilmiöiden yhdistelmät voivat johtaa maailmanjärjestyksessä ja maailmantaloudessa. Lisäksi valiokunta kuuli asiantuntijaa tulevaisuusvaliokunnan jo aiemmin, vuosina 2007, 2011 ja 2014 julkaisemista Venäjä-skenaarioista.

Lausunnossaan tulevaisuusvaliokunta keskittyy:
— tulevaisuusvaliokunnan aiempiin lausuntoihin sisäisen turvallisuuden sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan tulevaisuudesta
— siihen, mitä voimme oppia aiemmin tehdyistä Venäjä-skenaarioista
— turvallisuusympäristön muutoksen ajureihin, muutostekijöihin ja kehityskulkuihin
— geopoliittisiin skenaarioihin
— teknologiseen kyvykkyyteen
— huoltovarmuuteen kokonaisturvallisuuteen ja resilienssiin
— lapsiin ja nuoriin
— yhteistyön ja luottamuksen voimaan.

Mitä voimme oppia aiemmin tehdyistä Venäjä-skenaarioista?

Tulevaisuusvaliokunnan tehtävänä on tunnistaa Suomen tulevaisuuteen merkittävästi vaikuttavia ilmiöitä ja asioita niin varhaisessa vaiheessa, että niihin pystytään vielä tarvittaessa vaikuttamaan poliittisella päätöksenteolla. Tähän tehtävään liittyen valiokunta on julkaissut myös useita Venäjän kehitystä seuraavia raportteja: Venäjä 2017: kolme skenaariota (TUVJ 2/2007), Sopimusten Venäjä 2030 (TUVJ 3/2010) sekä Russia as a Neighbour (TUVJ 9/2014). Näissä raporteissa on esitetty skenaarioita Venäjän vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Merkille pantavaa on, että jo ensimmäisessä raportissa vuonna 2007 esitettiin hämmentävän tarkkanäköinen kuvaus Venäjän nykytilasta (Vahvojen vallan Venäjä).

Venäjä 2017: Kolme skenaariota -raportti (TuVJ 2/ 2007) tarkasteli keskeisimpiä epävarmuuksia ja muuttujia, jotka vaikuttavat Venäjän vaihtoehtoisiin tulevaisuuksiin erityisesti talouden näkökulmasta. Keskeisiksi tulevaisuutta määrääviksi epävarmuustekijöiksi todettiin energian tuotannon ja varsinkin sen vientikyvyn muutos ja toisaalta talouden monipuolistuminen. Näiden muuttujien perusteella tehtiin kolme vaihtoehtoista skenaariota:

— Energiaosaamisella globaaliksi vaikuttajaksi -skenaariossa Venäjän oikeusvaltion periaatteet vahvistuvat keskushallinnon ylhäältä johtamana prosessina ja talouselämä monipuolistuu suuryritysten johdolla. Skenaariossa Venäjän vientiä hallitsevat energiantuotannon suuryritykset monipuolistavat toimintaansa työllisyyttä merkittävästi lisääville aloille. Poliittisesti edetään aluksi ohjatun demokratian kautta ilman ohjausta toimivaan demokratiaan.
— Monipuolistuva Mosaiikki-Venäjä -skenaariossa lähtökohtana ovat Venäjän uuden keskiluokan tarpeet ja luovuus. Skenaariossa tuotantorakenteen muutos jatkuu voimakkaana Venäjän kotimarkkinoilla, ja jo 1980-luvulla alkanut palvelutuotantosektorin kehittyminen jatkuu voimakkaana. Palvelusektorin kasvusta suuri osa on keskittynyt kulutustavaroiden jakeluun ja kuluttajapalvelujen tuottamiseen kotimarkkinoille. Skenaariossa kasvavan kulutuksen tuontilaskua ei enää entiseen tapaan hoideta energian viennillä vaan erityisesti kansainvälisille markkinoille myydyillä palveluilla. Avainasemassa ovat tieto- ja viestintätekniikan palvelut sekä kansainvälinen turismi.
— Vahvojen vallan Venäjä -skenaariossa vahva, suuriin energiayhtiöihin, puolustusvoimiin ja salaiseen poliisiin tukeutuva eliitti pitää valtaa Venäjällä. Eliitti pystyy ylläpitämään varsin korkeaa elintasoa energian vientitulojen varassa, vaikka talouden pohja ei monipuolistu. Keskiluokkaan kuuluvan elintaso ja muut elinolosuhteet riippuvat paljon siitä, kuinka lojaalisti hän palvelee eliittiin kuuluvia. Suuri osa väestöstä elää niukasti vaihtotalouteen tukeutuen. Kansalaisten oikeusturva ja varsinkaan tasavertainen kohtelu oikeudessa ja henkilökohtaisessa turvallisuudessa ei toteudu. Valtaa pidetään yllä kansallisia arvoja ja kansallista turvallisuutta korostaen. Eliitti on kääntänyt kritiikin itseään kohtaan vihaksi toisia kansoja kohtaan sekä maan sisällä että ulkopuolella. Viranomaiset ruokkivat aktiivisesti epäilyjä siitä, että ulkomaiset kansalaisjärjestöt uhkaavat järjestystä ja venäläisyyttä. Sotia Etelä-Kaukasiassa ja muualla käydään isänmaallisessa hengessä venäläistä väestöä puolustaen. Keski-Aasiaa ja Ukrainaa pyritään salaisen poliisin operaatioin pitämään Venäjän valtapiirissä. Valko-Venäjän kanssa on rakennettu tiivis valtioliitto. Tiedotusvälineet ovat eliitin hallinnassa. Eri mieltä olevat vaiennetaan.

Seuraavassa, Sopimusten Venäjä 2030 -raportissa (TuVJ 3/ 2010) edellisen raportin skenaarioita täydennettiin neljännellä, Sopimusten venäjä -skenaariolla. Skenaarion perusajatus on, että Venäjän yhteiskunnan ja talouden modernisoituminen sekä sen viennin monipuolistuminen korkean osaamisen aloille edellyttävät ennen kaikkea luottamusta lakeihin ja sopimuksiin sekä taloudellisen toiminnan puitteiden ennustettavuutta. Tärkeänä pidettiin myös innovatiivisuuden ja luovuuden vahvistumista yrityksissä. Tämä tavoite edellyttää autoritaarisuuden vähenemistä koko yhteiskunnassa: valtiojohdossa, hallinnossa ja suuryrityksissä.

Russia as a Neighbour -raportin (TuVJ 9/ 2014) osa I käy läpi eri tutkimuslaitosten Venäjä-skenaarioita, jotka on tehty ennen Krimin valtausta. Osa II esittelee Venäjän naapureiden (Azerbaidžhanin, Georgian, Japanin, Kazakstanin, Norjan, Valko-Venäjän ja Viron) kuvaa Venäjästä. Nämä kirjoitukset valmistuivat Krimin valtauksen jälkeen.

Ennen Krimin valtausta tehdyissä, positiivista kehitystä kuvaavissa Venäjä-skenaarioissa tulevan kehityksen kynnyskysymyksenä pidettiin talouden modernisaatiota. Venäjän poliittisten uudistusten katsottiin edellyttävän sen talouden modernisaatiota. Siksi positiiviset skenaariot kuvaavat sitä, millä kaikilla tavoin Venäjän talous voisi modernisoitua. Vastaavasti negatiivisissa skenaarioissa kehityksen suuntana nähtiin keskusjohtoinen, presidentin autoritaarisesti johtama Venäjä, jossa alueet ovat heikkoja, sananvapaus ja demokratia vähäistä sekä taloudellinen kehitys heikkoa. Venäjän tavoitteena katsottiin olevan suurvalta-aseman palauttaminen, mistä syystä Naton ja EU:n laajentumisen Itä-Eurooppaan uskottiin lisäävän jännitteitä ja johtavan Venäjän vastatoimena tekemään interventioon ja tiukentuvaan kontrolliin lähialueillaan yhdessä liittolaisensa Valko-Venäjän kanssa. Tämän ennakoitiin lisäävän entisestään jännitteitä USA:n ja Venäjän välille ja aiheuttavan ongelmia Venäjän energiasta riippuvaisille euromaille. Venäjällä tähän kehityskulkuun ennakoitiin liittyvän myös kansallismielisyyden sekä Venäjän ortodoksisen kirkon merkityksen vahvistamista. Koko maailmasta ennakoitiin tulevan kaoottisempi, vaarallisempi ja ennakoimattomampi.

Russia as a Neighbour -raportin lopussa esitetään viisi uutta Venäjä-skenaariota:

— Hyvien länsisuhteiden palauttaminen (Restore Good Relations with the West) -skenaariossa Venäjän ja lännen suhteet normalisoituvat ja kauppayhteyksiä palautetaan. Skenaarion puolesta puhuvat järkisyyt, koska Venäjän ja länsimaiden kauppasuhteet ovat niin suuria ja tärkeitä kaikille osapuolille. Tätä skenaariota ei kuitenkaan pidetty todennäköisenä, eikä sen katsottu olevan mahdollista enää presidentti Putinin valtakaudella.
— Neuvostoimperiumi (Soviet Empire) -skenaariossa Venäjä harjoittaa aggressiivista politiikkaa kaikkia sen naapureita kohtaan erityisesti sekä länsimaita kohtaan yleisemmin. Lyhyellä aikavälillä suora yhteenotto länsimaiden kanssa vältetään, mutta pieniin naapurimaihin, Suomi mukaan lukien, kohdistuva paine kasvaa uudelle tasolle. Venäjän uskotaan myös laajentavan alueitaan Itä-Ukrainassa ja ratkaisevan lähialueidensa jäätyneitä konflikteja ja kriisejä sotilaallisesti. Samalla Venäjä sitoo entisen Neuvostoliiton alueita entistä tiukemmin itseensä. Venäjä vastustaa Ukrainan lähentymistä EU:n kanssa, mutta hyväksyy kuitenkin Moldovan lähentymisen. Kiina ei vastusta liikaa (too much) Venäjän pyrkimyksiä. Venäjä puolestaan kunnioittaa Naton vetämää "punaista viivaa". Pienemmän mittakaavan konfliktit Venäjän ja Naton välillä eivät kuitenkaan ole poissuljettuja esimerkiksi Virossa, kuten ei myöskään energiasota Venäjän ja lännen välillä, jos Venäjä lopettaa energiakaupan lännen kanssa. Putinin valta ja kannatus Venäjällä kasvaa.

— Pääpaino lähiulkomaissa (Focus on the Near Abroad) -skenaariossa Venäjä vähentää tavoitteitaan globaalissa politiikassa. Venäjä poistuu myös Itä-Ukrainasta, mutta jatkaa retoriikkaansa esimerkiksi venäläisen vähemmistön kohtelusta. Käytännön tasolla Venäjä kuitenkin pyrkii lisäämään kauppaa Ukrainan kanssa ja Ukrainassa puolestaan tapahtuu poliittinen käänne venäjämielisempään suuntaan, mikä lisää Venäjän vaikutusvaltaa Ukrainassa. Samankaltainen käänne tapahtuu myös Georgiassa, joka lupaa olla hakematta EU:n jäseneksi. Etelä-Kaukasuksella tilanne pysyy ennallaan. Venäjän päätavoite on Euraasian talousunionin (Eurasian Economic Union) laajentaminen samalla kun se investoi voimakkaasti Siperiaan ja kehittää suhteitaan Kiinan kanssa. Länneltä Venäjä tarvitsee edelleen investointeja, missä Suomella ja Norjalla on merkittävä rooli. Myös tässä skenaariossa nähdään paineita aggressiivisempaan toimintaan varsinkin Baltian maissa ja Ukrainassa, mutta toimien uskotaan jäävän marginaalisiksi. Huolta Venäjälle aiheuttaa Valko-Venäjän ja Kazakstanin valtarakenteiden pysyvyys venäjämielisenä sekä Kiinan kasvu suhteessa Venäjään. Tämä skenaario turvaisi Venäjän historialliset kansalliset tavoitteet Putinin valtakauden jälkeen (putinismia ilman Putinia).
— Vapaa valikointi (Pick and mix) -skenaariossa Venäjä jakaa naapurinsa ystäviin ja vihollisiin. Venäjä lisää yhteistyötä Kiinan ja Iranin kanssa, mutta niiden ehdoilla. Kazakstan ja Valko-Venäjä kuuluvat intuitiivisesti ystäviin, vaikka niiden sisäpoliittinen kehitys sisältää riskin. Riskien toteutuessa Venäjä puuttuu aktiivisesti tilanteeseen. Venäjän ulkopolitiikka on reagoivaa ja tempoilevaa, mikä voi johtaa satunnaisiin erimielisyyksiin länsimaiden kanssa. Varsinkin venäläiset asiantuntijat katsoivat, että tähän skenaarioon voisi liittyä myös Venäjän suuntautuminen itään (the eastern turn). Tämä käänne suuntaisi Venäjän politiikan Siperian sekä erityisesti Kiinan suhteiden kehittämiseen. Euroopassa Venäjä harjoittaa hajota ja hallitse -politiikkaa. Norja ja Suomi hyötyvät myös tästä skenaariosta, vaikka joutuvatkin tasapainoilemaan asiassa EU:n kanssa. Hyviä suhteita ylläpidetään myös Unkariin, Bulgariaan ja Serbiaan. Georgia on vihollisten joukossa, ja siihen kohdistetaan jatkuvaa painetta. Ukrainasta on tullut jäätynyt konflikti, ja myös Virossa pidetään yllä keskustelua venäläisen vähemmistön kohtelusta. Olennaista skenaarion ja Venäjän politiikan jatkuvuudelle on suhde Kiinaan. Laajemmassa kansainvälisessä kontekstissa Venäjä asemoi itsensä osaksi konservatiivisia maita esimerkiksi Afrikan ja Lähi-Idän konflikteissa. Myös tätä skenaariota pidettiin sellaisena, jossa putinismi voi jatkua ilman presidentti Putiniakin, joka voisi eläköityä koskemattomuussuojan turvin (putinismi ilman Putinia). Seuraajan uskottiin jatkavan samaa politiikkaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti.
— Eristäytyminen (Isolation) -skenaariossa Venäjä kääntyy sisäänpäin. Kansallismielisyys nousee politiikan ytimeen ja valtioideologian asemaan. Venäjä vetäytyy suurimmasta osasta kansainvälisiä suhteita, mutta kiinnittää edelleen huomiota venäläisiin vähemmistöihin ulkomailla, ja sotilaalliset konfliktit ovat siksi mahdollisia. Suhteet Kazakstaniin, Ukrainaan ja Valko-Venäjään nousevat keskeisiksi. Länsi-Balkanilla painopiste on Serbiassa ja Bulgariassa. Venäjä on "ideologisessa sodassa" lännen ja varsinkin USA:n kanssa ja myös suhteet Kiinaan ovat jännitteiset. Myös Norjalla ja Suomella on jännitteitä Venäjän kanssa raja-alueillaan. Tätä skenaariota pidettiin Russia as a Neighbour -raportissa todennäköisimpänä, jos presidentti Putin jatkaa vallassa ja toteaa laajemmat kansainväliset tavoitteensa mahdottomiksi toteuttaa. Skenaariota kuvataan kielikuvalla Putin ilman putinismia, millä viitataan voimakkaaseen henkilökulttiin ja kansallismielisyyden kasvuun. Kaikesta modernisaatiosta ja korruption kitkennästä luovutaan. Hyväksytty julkinen

keskustelu nojaa konservatiivisiin arvoihin ja perinteiden kunnioittamiseen. Oppositiolle on vähän tilaa ja autoritaarisuus kasvaa. Ne, jotka uskaltavat puhua Venäjää vastaan, ovat Venäjän vihollisia. Venäjän talous laskee ja kauppa lännen kanssa hiljenee, mikä koskee varsinkin Suomea. Yhteistyöstä ei juurikaan keskustella. Asevoimien rahoitus vähenee ja sotilaalliset toimet ovat epätodennäköisiä, vaikka niitä voikin syntyä, mikäli venäläinen vähemmistö jossakin on uhattuna. Valko-Venäjä voidaan integroida Venäjään, mutta Kazakhstan lähentyy Kiinaa muiden Keski-Aasian maiden kanssa, samalla kun ne vähentävät riippuvuuttaan Venäjästä. Venäjä irrottautuu myös Länsi-Balkanilta.

Viimeistään Russia as a Neighbour -raportin (TUVJ 9/2014) jälkeen oli siis ilmeistä, että Venäjä kulkee kohti pahinta, jo vuonna 2007 hahmotettua skenaariota (vahvojen vallan Venäjä). Vaalikaudella 2015—2018 epävarmuutta aiheuttivat Venäjän lisäksi myös presidentti Trumpin ajamat muutokset USA:n maailmanpolitiikan painopisteissä (transatlanttisen yhteistyön heikkeneminen), käynnissä oleva Brexit, EU:n sisäinen hajanaisuus sekä maailmantalouteen liittyvät riskit. Siksi valiokunta ei enää teettänyt uutta Venäjä-raporttia, vaan selvitti pohjoismaisen yhteistyön tulevaisuutta (TuVJ 7/2018, Nordens nya relevans) sekä Euroopan villejä kortteja ja mustia joutsenia (TuVJ 6/2018). Tausta-ajatuksena oli, että mitä epävarmemmat ajat, sen tärkeämpi on lähin arvoperhe. Varsinkin pohjoismaisen yhteistyön merkityksen uskottiin kasvavan.

Myös näissä raporteissa sivuttiin Venäjän kehitystä. Esimerkiksi Euroopan villit kortit ja mustat joutsenet -raportissa (TuVJ 6/2018) yksi asiantuntijoista esittelee mahdollisen mustan joutsenen, jossa kuvataan Venäjän irtisanoutumista kansainvälisistä sopimuksista ja kääntymistä lännestä itään päin: "Tässä lausunnossa tarkastellaan EU:n ja Venäjän välisten suhteiden kehitystä taloudellisen ja poliittisen kumppanuuden kuin myös niiden välisen kilpailun ja vastakkainasettelun kehyksessä. Laajempi kehityskulku, johon EU-Venäjä-suhde on tässä tarkastelussa asetettu, liittyy maailmanpolitiikan painopisteen siirtymiseen Aasiaan eli maantieteellisesti pois läntisestä maailmasta ja poliittisesti poispäin demokratisoitumisesta, kohti autoritarismia."… "Todellinen ennakoimaton kehityssuunta EU:n tulevaisuudessa olisi se, jos Venäjän poliittinen johto vähentäisi radikaalisti kiinnostustaan EU:ta ja sen jäsenmaita sekä laajemmin Eurooppaa kohtaan. Vuonna 2014 alkanut EU:n ja Venäjän välinen kriisi on jo saanut Venäjän aktiivisesti kääntämään katsettaan Kiinan suuntaan. Siten ei ehkä ole aivan poissuljettu mahdollisuus, että Kiinan vahvistuminen ja painoarvon kasvaminen voisivat viedä Venäjän fokuksen Euroopasta Aasiaan".

Vastaavasti Nordens nya relevans -raportissa (TuVJ 7/2018) asiantuntija muistutti pitkään jatkuneesta jännitteiden kasvusta Venäjän sekä USA:n, Naton, EU:n ja Baltian maiden välillä. Merkittävinä riskeinä ja epävarmuuksina asiantuntija näki myös Venäjän heikkenevän sananvapauden ja toimet Ukrainassa, EU:n sisäisen hajanaisuuden sekä maailmantalouden epävarmuudet. Kaikista näistä syistä asiantuntija piti todennäköisenä, että Venäjän kehitys on tulevaisuudessa merkittävä teema pohjoismaisen yhteistyön agendalla. Tähän liittyen asiantuntija totesi Suomen ja Ruotsin välisen puolustus- ja turvallisuusyhteistyön jo kasvaneenkin. Yhteenvetona pohjoismaiseen yhteistyöhön tulevaisuudessa vaikuttavista epävarmuustekijöistä asiantuntija listasi Venäjän kehityksen, USA:n kehityksen, globaalit talousriskit sekä EU:n kasvavat sisäiset ristiriidat.

Jälkeenpäin katsottuna historia näyttäisi toteutuneen, kuten negatiivisimmassa skenaarioissa jo vuonna 2007 arvioitiin ja kuten myös naapurivaltioiden arvioinneissa vuonna 2014 ennakoitiin. Venäjä on etääntynyt länsimaista, kääntynyt kohti Aasiaa ja käyttäytynyt aggressiivisesti ja imperialistisesti naapureitaan kohtaan samalla kun varsinkin Valko-Venäjä ja Kazakstan ovat käytännössä ajautuneet Venäjän määräysvaltaan. Venäjän poliittinen kehitys Neuvostoliiton hajottua ei kuitenkaan ole ollut vakaa. Vaikka trendi onkin ollut tulevaisuusvaliokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan vuodesta 2000 eteenpäin koko ajan autoritaarisempaan suuntaan, niin mahdollisia kehityssuuntia on ollut silti useita. Erään valiokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan Dmitri Medvedevin presidenttikausi 2007—2012 vaikeutti kokonaiskuvan arviointia, koska autoritaarinen kehitys pysähtyi tuolloin hetkeksi. Vladimir Putinin paluu presidentiksi vuonna 2012 sementoi kuitenkin asiantuntijan mukaan lopullisesti negatiivisen kehityksen.

Russia as a Neighbour -raportissa muistutetaan, että skenaarioiden tarkoituksena ei ole ennustaa, vaan tuoda esille erilaisia mahdollisia kehityspolkuja. Suurin osa ennen Krimin valloitusta tehdyistä skenaarioista kuvasi positiivisia kehityskulkuja, vaikka mukana oli myös joitakin kuvauksia negatiivisen kehityksen mahdollisuudesta. Vaikka skenaariot ovat tärkeitä ennakoinnin työkaluja, niin asiantuntijan mukaan negatiivisin kehityspolku usein ohitetaan niin epätodennäköisenä, ettei siihen kannata edes varautua. Näin kävi myös tulevaisuusvaliokunnan ensimmäisessä, Kolme skenaariota -raportissa, jossa esitellyistä kolmesta skenaariosta viimeinen ja negatiivisin muistuttaa lähimmin nykypäivän todellisuutta, vaikka vuonna 2007 sen toteutumista pidettiin epätodennäköisimpänä. Skenaario alkaa kysymyksellä, "Onko tällainen skenaario edes mahdollinen?". Venäjän suorittaman Krimin valloituksen vaikutuksen näkee siinä, että Russia as a Neighbour -raportin skenaariot ovat yhtä lukuun ottamatta kaikki enemmän tai vähemmän negatiivisia — ja tuota ainoata positiivista pidetään epätodennäköisimpänä ja sen katsotaan edellyttävän presidentti Putinin valtakauden loppua.

> *Tulevaisuusvaliokunnan mielestä edellä kuvattujen Venäjä-skenaarioiden opetus on siinä, että Venäjän nykytila ei tullut yllätyksenä, vaan Venäjän negatiivisesta kehityksestä ja sen seurauksista oli runsaasti tietoa jo vuosien ajan. Kyse ei myöskään ollut siitä, etteikö ennakointitietoon olisi kiinnitetty huomiota tai uskottu. Päinvastoin kyse on siitä, että länsimaat pyrkivät kaupankäynnillä ja keskinäisriippuvuuden kasvulla kiinnittämään Venäjää länteen ja edistämään myönteistä kehitystä eli positiivisten skenaarioiden toteutumista Venäjällä. Kun kehitys kääntyikin toiseen suuntaan, niin hyvät tavoitteet ja halutun vision mukaiset toimenpiteet muuttuivatkin riskiksi ja aiheuttavat ongelmia pitkälle tulevaisuuteen.*
>
> *Skenaarioiden todellinen opetus on siksi siinä, ettei voi pelkästään pyrkiä toteuttamaan hyviä ja tavoiteltavia skenaarioita, vaan on samaan aikaan varauduttava myös negatiivisiin ja jopa pahimpiin mahdollisiin skenaarioihin.*
>
> *Tulevaisuusvaliokunta huomautti samasta asiasta jo aiemmin lausuessaan EU:n strategisesta ennakoinnista (TuVL 3/2021 vp — E 130/2020 vp): "Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että todellinen strateginen ennakointi ei ole niinkään haluttujen tulevaisuuksien ja poliittisten päätösten parempaa perustelemista ylhäältä alaspäin, vaan tulevaisuusviisauden ja muutoskyvykkyyden lisäämistä moniäänisessä ja koko ajan*

muuttuvassa toimintaympäristössä. Juuri tästä näkökulmasta strateginen ennakointi on EU-komission peräänkuuluttaman resilienssin perusrakenteita."

Myös tulevaisuusmietinnössään (TuVM 1/2018 vp — VNS 5/2018 vp) valiokunta edellytti "vaihtoehtoisia skenaarioita ja toimintamalleja myös sen varalle, että muutos globaalissa toimintajärjestelmässä on pysyvä tai hyvin pitkäaikainen. Selonteossa painotetaan toimenpiteenä sääntöpohjaisen sekä monenvälisen ulkopolitiikan vahvistamista. Vaikka tämä onkin perusteltu ja kannatettava ulko- ja turvallisuuspoliittinen visio, mahdollisena uhkakuvana tulisi valiokunnan näkemyksen mukaan tarkastella tarkemmin myös sitä, miten Suomi toimii maailmassa, jossa sääntöpohjainen ja monenvälinen toimintamalli edelleen heikkenee tai säännöt ja sopimukset perustuvat uusiin arvoihin, jotka ovat ristiriidassa Suomen arvojen ja tavoitteiden kanssa. Globaalin toimintaympäristön monimutkaistuessa ja EU:n päätöksenteon vaikeutuessa myös pohjoismaisen yhteistyön merkitys kasvaa."

Turvallisuusympäristön muutoksen ajureita, muutostekijöitä ja kehityskulkuja

Tulevaisuusvaliokunta pyysi talouden ja maailmanpolitiikan asiantuntijoilta skenaarioita siitä, minkälaisia koronapandemian ja Ukrainan sodan jälkeisen ajan vaihtoehtoisia turvallisuuteen vaikuttavia kehityskulkuja maailmantaloudessa ja maailmajärjestyksessä voidaan hahmottaa 15—20 vuoden aikajänteellä. Skenaarioiden merkitys on siinä, että ne auttavat päätöksentekoa epävarmuuden vallitessa. Skenaarioita tehtäessä kootaan ensin yhteen se, mitä toimintaympäristön ajureista ja taustamuuttujista tiedetään, minkä jälkeen rakennetaan skenaarioita vaihtoehtoisista kehityskuluista ja tulevaisuuksista. Useimmat asiantuntijat vastasivat lausuntopyyntöön esittämällä huomioita mahdollisista tai todennäköisistä kehityskuluista tai tuomalla esiin oman asiantuntijuutensa näkökulmasta relevantteja huomioita ja kysymyksiä, mutta eivät vielä muokanneet näiden pohjalta varsinaisia vaihtoehtoisia skenaarioita.

Monessa asiantuntijalausunnossa todettiin, että Venäjän hyökkäys Ukrainaan tuli ennusmerkeistään huolimatta jonkinlaisena yllätyksenä, koska Putinin hallinto näyttäisi joko tekevän strategisia päätöksiä virheellisen tiedon pohjalta tai on jostakin syystä valmis tekemään lähes käsittämättömän suuria inhimillisiä ja taloudellisia uhrauksia. Venäjän ennalta-arvaamattomuus lisää käynnissä olevan sotaan liittyvää uhkaa Euroopalle ja muulle maailmalle.

Asiantuntijoiden mukaan viime vuosien sokit, kuten globaali finanssikriisi, eurokriisi, koronapandemia sekä viimeisimpänä Venäjän hyökkäys Ukrainaan, ovat murtaneet luottamusta kohtuullisen vakaaseen ja yhteisesti hallittavissa olevaan kehitykseen. Todellisuutta näyttävät muovaavan pikemminkin yllätykset, joita ja joiden merkitystä ei pystytä ennakoimaan. Siksi ennusteissa on valiokunnan kuuleman talousasiantuntijan mukaan otettava entistä vakavammin huomioon myös aito tietämättömyys (unknown unknowns).

Asiantuntijalausunnoissa esille nousseita ajureita, muutostekijöitä sekä tulevaisuutta muovaavia kehityskulkuja olivat muun muassa Venäjän seuraavat toimenpiteet, ilmastonmuutos, teknologiset innovaatiot, kuten tekoälyn laajamittainen hyödyntäminen, väestönkasvu ja urbanisaatio, pandemiat, moninapaisen maailmanjärjestyksen vahvistuminen (blokkiutuminen),

keskinäisriippuvuudet, Yhdysvaltain huomion siirtyminen indopasifiselle alueelle, arktisen alueen merkityksen kasvu, Naton tulevaisuus, EU:n puolustusyhteistyö, Euroopan kasvaneet investointitarpeet sekä Venäjään kohdistuvien talouspakotteiden aiheuttamat geopoliittiset ja maailmantaloudelliset seuraukset.

Asiantuntijoiden mukaan todennäköistä on, että Venäjän hyökkäyssodan luoma geopoliittinen jännite ei helpota lähivuosina. Useiden asiantuntijoiden mukaan on epätodennäköistä, että Venäjällä seuraisi presidentti Putinin valtakauden jälkeenkään liberaali aikakausi. Tilalle tuleva hallinto edustaa luultavimmin samanlaista suhtautumista demokratiaan, sääntöpohjaiseen kansainvälisen toiminnan malliin ja Venäjän etupiiriajatteluun. Valta todennäköisesti säilyy Putinin jälkeenkin voimaministeriöiden edustajien (silovikien) käsissä. Asiantuntijan mukaan on jopa mahdollista, että silovikien ote Venäjällä tiukkenee, eli Venäjä voi olla matkalla kohden poliisivaltiota tai sotilasdiktatuuria. Muun muassa näistä syistä geopoliittinen jännite voi joidenkin asiantuntijoiden mukaan jopa kärjistyä Venäjän ja Naton väliseksi avoimeksi sodaksi, missä ydinaseiden käyttö olisi mahdollista tai jopa todennäköistä.

Asiantuntijoiden mukaan Venäjän hyökkäys Ukrainaan vauhdittaa myös siirtymistä entistä moninaisempaan maailmanjärjestykseen. Jotkut asiantuntijat painottivat muutamia napoja, ja toiset näkivät vallan jakautuvan useamman alueellisen mahdin kesken. Näistä keskeisimpiä ovat Yhdysvaltojen ja Kiinan ohella Euroopan unioni, Intia, Japani, Britannia sekä nousevat taloudet, kuten Brasilia ja Indonesia. Asiantuntijan mukaan Kiina tulee absoluuttisissa luvuissa ottamaan maailman talouden johtajan roolin viimeistään 2030-luvulla, kunnes Intian ennakoidaan saavuttavan sen 2040—2050-luvuilla. Kehitys voi johtaa siihen, että 2030-luvulta lähtien suurin osa maailman johtavista valtioista on luonteeltaan autoritaarisia. Merkille kannattaa pistää myös se, että Aasiassa on sekä demokratioita että autoritaarisia maita ja useita suuria maita, joiden välillä on myös kilpailua ja jännitteitä.

Tulevaisuusvaliokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan Kiina tuskin asettuu täysin Venäjän puolelle, sillä Venäjän osuus Kiinan ulkomaankaupasta on vain pari prosenttia, kun taas EU:n ja USA:n yhteenlaskettu osuus Kiinan ulkomaankaupasta on 15-kertainen. Kiina ei todennäköisesti ole myöskään valmis vaarantamaan USA:n ja Kiinan välistä suurta pääomakantaa (yli 3 000 miljardia dollaria) pelastaakseen niitä 20:tä miljardia dollaria, joita on investoitu Kiinan ja Venäjän välillä. Asiantuntija mustutti myös siitä, että Venäjän taloudellinen ja sotilaallinen heikkeneminen on lopulta myös Kiinan etu.

Länsimaiden Venäjään kohdistamat talouspakotteet edistävät maailmantalouden moninapaistumista niin, että maailma jakautuu entistä selvemmin liberaalidemokraattisiin ja autoritaarisiin blokkeihin. Tämä kehitys voi vaikuttaa geopolitiikan lisäksi myös globaaleihin tarjontaketjuihin. Myös suurten geopoliittisten konfliktien riski kasvaa blokkiutumisen ja siihen liittyvän ideologisen vastakkainasettelun seurauksena samalla kun maailman sopimuspohjainen järjestys menettää entisestään merkitystä (esimerkiksi YK). Lievimmilläänkin talouspakotteet, energiakriisi, tarjonnan pullonkaulaongelmien jatkuminen ja rahapolitiikan jonkinasteinen kiristyminen vähintään hidastavat kasvua ja samalla koronapandemian jälkeistä taloudellista elpymistä. Monet asiantuntijoista pitivät mahdollisena myös maailmantalouden ajautumista taantumaan.

Talouspakotteet eivät ole romahduttaneet Venäjän taloutta. Pakotteet ja niukentuminen ovat jopa nostaneet Venäjälle keskeisten vientituotteiden arvoa, jolloin Venäjälle voi virrata enemmän rahaa, vaikka se möisi vähemmän. Ruplan kurssi on tulevaisuusvaliokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan vakautunut ja jopa vahvistunut sodan alkamisen jälkeen, ja Venäjä on onnistunut saamaan myös liittolaisia, jotka eivät ole lännen tavoin tuominneet hyökkäyssotaa tai pyrkineet irtikytkemään Venäjää maailmantaloudesta. Siksi esimerkiksi investointipankki JPMorgan ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ovat tulevaisuusvaliokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan jo korjanneet ennusteitaan sanktioiden vaikutuksesta Venäjän talouteen alaspäin ja arvioivat Venäjän talouden supistuvan tänä vuonna 7—8,5%.

Useiden asiantuntijoiden mukaan USA-Kiina-suhde tulee määrittämään pitkälti maailmantalouden tulevan suunnan. Siksi monet asiantuntijat pitivät todennäköisenä, että Yhdysvaltain huomio kiinnittyy tulevaisuudessa Kiinaan ja indopasifisen merialueen suuntaan. Tällä hetkellä Yhdysvallat on sitoutunut Euroopan puolustamiseen, mutta huomioiden Yhdysvaltain poliittisen epävakauden olisi asiantuntijan mukaan tärkeää tiedostaa myös Yhdysvaltojen Nato- ja Eurooppa-suhteeseen liittyvät pidemmän aikavälin poliittiset riskit.

Pyrittäessä ymmärtämään eri maiden suhtautumista Venäjän hyökkäykseen Ukrainaan tulee asiantuntijan mukaan arvioida tarkemmin niitä syitä, joiden vuoksi nämä maat eivät ole samassa rintamassa lännen kanssa ja miksi ne haluavat pysyä puolueettomina ja jatkaa kauppaa Venäjän kanssa. Kyseessä ovat asiantuntijan mukaan paitsi taloudelliset riippuvaisuussuhteet myös erilaiset arvot ja näkemykset maailmantalouden ja globaalin maailmanjärjestyksen kehityksestä.

> *Tulevaisuusvaliokunta nosti jo ulko- ja turvallisuuspoliittisessa lausunnossaan (TuVL 2/ 2021 vp — VNS 4/2020 vp) esille tarpeen ymmärtää paremmin moninapaistuvan maailmanjärjestyksen moniäänisyyttä ja arvoja. Valiokunnan kuulema asiantuntija nosti ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon kuulemisissa esille kysymyksen arvoista, joita ei-demokraattiset suurvallat, kuten jatkuvasti vahvistuva Kiina, pyrkivät tuomaan maailmanpolitiikan keskiöön: "Suurvaltajännitteistä lausunut asiantuntija totesi sääntöpohjaisuuden rapautumiseen viitaten, etteivät esimerkiksi Kiina ja Venäjä vastusta sääntöjä sinänsä, vaan ainoastaan länsimaisiin arvoihin nojaavia sääntöjä. Asiantuntijan mukaan Suomen kansainvälistä toimintaympäristöä kartoitettaessa olisikin tärkeää arvioida yksityiskohtaisemmin, mitkä ovat ne nykyisen järjestelmän arvot ja sisällöt, joita länttä haastavat suurvallat eniten vastustavat ja minkälaisia sääntöjä ja arvoja ne itse pyrkivät tuomaan tilalle. Asiantuntija painotti, että tässä vaiheessa olisi erityisen oleellista ennakoida, millä tavoin Kiina tulisi muuttamaan kansainvälisen oikeuden sisältöä ja uudistamistapaa valtaan päästyään."*
>
> *Hyväksymättä Venäjän tekoja Ukrainaa kohtaan tulevaisuusvaliokunta katsoo, että maailma on moninapaistumassa ja Suomen ja EU:n on siksi osoitettava ymmärtävänsä myös omistaan poikkeavia ajattelutapoja, tavoitteita ja arvoja.*

Joidenkin tulevaisuusvaliokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan Venäjän hyökkäyssota on jo lisännyt jännitteitä myös arktisella alueella ja käytännössä jäädyttänyt arktisen neuvoston toiminnan. Arktisen alueen kauppareittien avaamiseen sisältyy vahva Kiinan ja Venäjän välinen yhteistyöpyrkimys. Molemmat maat ovat olleet myös kiinnostuneita Grönlannin

luonnonvaroista. Asiantuntijan mukaan kysymys siitä, voisiko Venäjä käyttää sotilaallista voimaa tavoitteidensa ajamiseen myös arktisella alueella, on syytä ottaa vakavasti.

Asiantuntija muistutti valiokuntaa myös siitä, että Ukrainan sota kasvattaa Euroopan investointitarpeita vuosikymmeniksi eteenpäin, ja viittasi muun muassa arvioon, jonka mukaan pelkästään puolustukseen, vihreään siirtymään ja digitalisaatioon liittyen EU-maat tarvitsevat 3 %:n suuruisia vuotuisia lisäinvestointeja ainakin seuraavan vuosikymmenen ajan. Lisäksi Ukrainan sodan seurauksena jo lähes 8 miljoonaa ihmistä on lähtenyt maanpakoon. Perustuen vuoden 2015 pakolaiskriisin aiheuttamiin kustannuksiin on asiantuntijan mukaan arvioitu, että Ukrainan sodan aiheuttama pakolaiskriisi maksaisi pelkästään tänä vuonna yli 40 miljardia euroa. Tämä kaikki tulee asiantuntijan mukaan huomioida Suomen suhtautumisessa finanssipolitiikkaan ja laajemmin EU:n talouspolitiikkaan.

> *Tulevaisuusvaliokunnan kuulema asiantuntija muistutti, että suuret kriisit ovat aina myös yhteiskunnallisen oppimisen ja uudistumisen paikkoja. Tulevaisuusvaliokunta on myös itse korostanut tätä esimerkiksi lausunnoissaan EU:n vihreän kehityksen ohjelmasta (TuVL 1/2020 vp — E 61/2019 vp) ja julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2021—2024 (TuVL 2/2020 vp — VNS 1/2020 vp) sekä raportissaan Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä (TuVJ 1/2020). Esimerkiksi koronapandemiaan liittyneillä taloudellisilla elvytyspaketeilla edistettiin ja nopeutettiin myös vihreää siirtymää, samalla kun Suomessa tehtiin digiloikka ja kehitettiin yhteiskunnan varautumista ja resilienssiä.*
>
> *Lausunnossaan EU:n strategisesta ennakoinnista (TuVL 3/2021 vp — E 130/2020 vp) tulevaisuusvaliokunta toteaa, että: "...resilienssi on ymmärrettävä EU:n strategisessa ennakoinnissa sekä myös Suomen kansallisessa ennakoinnissa tulevaisuusresilienssinä eli uudistavana resilienssinä. Yhteiskunnan uudistumista tukee, ettei häiriöistä pyritä vain palaamaan entiseen, vaan juurruttamaan häiriön aikana syntyneet uudet hyvät käytännöt ja tunnistamaan uudet mahdollisuudet."*
>
> *Myös Venäjän hyökkäys Ukrainaan kaikessa pahuudessaan ja raakuudessaan voi edistää vihreää siirtymää ja demokraattisten valtioiden turvallisuusyhteistyötä. Näiden seurausten juurtumisen varmistamiseksi niihin pitää myös tietoisesti panostaa.*
>
> *Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että Suomen turvallisuudelle ja kestävälle työllistävälle kasvulle on tärkeää edistää aktiivisesti suomalaisten yritysten pääsyä ja osallistumista kansainvälisiin vihreän siirtymän ja puolustusteollisuuden liiketoimintaekosysteemeihin ja arvoketjuihin. Kestävän kasvun edistäminen auttaa myös julkisen talouden tasapainottamisessa.*

Myös suurten pakolaisvirtojen luoma paine voi muodostua kriittiseksi muutostekijäksi Euroopan unionin sisällä. Esimerkiksi ilmastonmuutos ja mahdollinen ruokakriisi voivat aiheuttaa pakolaisvirtaa Afrikasta ja Lähi-idästä Euroopan unioniin. On myös mahdollista, että Venäjä käyttää pakolaisvirtaa hyväkseen pyrkiessään horjuttamaan Euroopan unionin yhtenäisyyttä. Pakolais- ja talouskriisien seurauksena populismi voi asiantuntijoiden mukaan vahvistua tavalla,

jonka seurauksena demokratian toimintakyky heikkenee etenkin Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kaltaisissa kaksipuoluemaissa ja Ranskan kaltaisissa presidenttivaltaisissa maissa.

Tulevaisuusvaliokunnan kuulemien talousasiantuntijoiden mukaan maailmantalouden tuotanto toipui koronan aiheuttamasta syvästä notkahduksesta hyvin. Ukrainaan sota on kuitenkin tehnyt makrotalouden kehityksestä jälleen epävarmaa vuosien ajaksi. Asiantuntijoiden esille nostamia mahdollisia muutostekijöitä ja kehityskulkuja ovat esimerkiksi inflaation taso ja kesto sekä laman, finanssikriisin ja stagflaation mahdollisuus. Stagflaatiota (tilannetta, jossa samaan aikaan talouskasvu on hidasta tai pysähtyy, inflaatio kasvaa ja työttömyys on korkealla tasolla) on raha- ja finanssipolitiikalla vaikeaa hallita. Siksi osa asiantuntijoista katsoo, että on vain ajan kysymys, milloin maailmantalous ajautuu taantumaan tai finanssikriisiin. Korkojen nousun ja valuuttakurssien kehityksen seurauksena monet kehittyvät maat sekä jotkin Euroopan maat voivat myös joutua merkittäviin velanhoitovaikeuksiin. Lisäksi koronapandemian paheneminen Kiinassa voi pahentaa tarjontaketjuongelmia entisestän. Elintarvikkeiden ja polttoaineiden hintojen nousu voi puolestaan aiheuttaa poliittista levottomuutta ja varsinkin kehittyvissä maissa nk. "arabikevään" tapaisia levottomuuksia. Ruuan ja energian hintojen nousu voi lisätä myös pakolaisuutta globaalisti.

Kaikesta tästä huolimatta sodan ja pakotteiden pysyminen nykyisessä vakavuudessaan ei joidenkin asiantuntijoiden mukaan estä maailmantaloutta kasvamasta lähivuosina. Positiivisimpien arvioiden mukaan Suomenkin talouskasvun ennakoidaan hidastuvan vain prosenttiyksikön ennen sotaa tehtyihin ennusteisiin verrattuna. Koronasta toipuminen ja pakotteet aiheuttavat tässä skenaariossa vain tilapäisen inflaatiosykäyksen. Sodan myötä kiihtyvä vihreä siirtymä ja turvalli-suusinvestoinnit voivat näkökulmasta riippuen nekin joko hidastaa (kustannusten nousu) tai nopeuttaa (kestävän kasvun investoinnit) talouskasvua.

Suomen talouden kannalta yllä käsitellyt maailmantalouden uhkakuvat korostavat tarvetta kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota talouskasvun turvaamiseen ja julkisen talouden tervehdyttämiseen Suomessa. Koronakriisin jäljiltä julkinen velkasuhde on aiempaa korkeampi ja rakenteellinen alijäämä syvempi. Julkinen velkasuhde oli vuoden 2021 lopussa yli 6 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2019, ja velkasuhteen odotetaan kasvavan edelleen tulevina vuosina. Koronan perusteella aloitettu yhteisvelka saanee jatkoa myös EU:n tasolla vihreän siirtymän, puolustuksen ja huoltovarmuuden lisäämisen nimissä. Asiantuntijoiden mukaan julkinen velka on tällä hetkellä 90 % Euroopan unionin BKT:sta ja ylivelkaantumisesta voi ennen pitkää tulla EU:n sisäistä yhtenäisyyttä heikentävä tekijä.

Vaikka Venäjän kaupan tulevaisuus vaikuttaa suoraan Suomenkin talouteen, niin vaikutusta vähentää, että kaupan määrä on laskenut muutenkin trendinomaisesti Georgian sodasta lähtien ja viime vuosina myös koronapandemian vuoksi. Suomen kauppasuhteissa Venäjällä on ollut suhteellisesti merkittävämpi asema tuonti- kuin vientimaana. Tilastokeskuksen pilotoimalla uudella arvonlisäpohjaisen ulkomaankaupan tilastolla Venäjän kaupan merkittävyyttä voidaan arvioida siitä näkökulmasta, 1) miten paljon kunkin kotimaisen toimialan Venäjälle suuntautuva vienti sisältää Suomessa tuotettua arvonlisää ja 2) kuinka suuri osuus kunkin toimialan kokonaisviennistä koostuu Venäjän tuontipanoksista. Vuonna 2013 Suomen viennin sisältämästä kotimaisesta arvonlisästä eli viennin kotimaan tuotannon osuudesta kymmenen prosenttia suuntautui Venäjälle. Vuoteen 2019 mennessä osuus oli puolittunut ja oli enää 5 % eli noin 3

miljardia euroa. Suhteutettuna ei vain vientiin liittyvään, vaan kaikkeen Suomessa tuotettuun arvonlisään Suomen Venäjälle suuntautuvan viennin sisältämä kotimainen arvonlisä on noin 1,2 %. Tämä osuus kuvaa Tilastokeskuksen mukaan Venäjän viennin supistumisen suoraa potentiaalista vaikutusta Suomen talouteen.

Venäjältä tuodaan Suomeen etenkin öljytuotteita sekä kulutukseen että Suomen viennin tuotantopanoksiksi. Tilastokeskus toteaa, että viennin tuotantopanoksiksi tuodusta ulkomaisesta arvonlisästä 12 % eli 4,3 miljardia euroa oli venäläistä alkuperää. Suomen bruttoviennin arvosta 4,6 % on venäläisiä tuotantopanoksia. Venäjän-tuonnin tyrehtymisen vaikutukset kotimarkkinoilla kulutus- ja investointituotteiden kautta sekä edelleen Suomen vientiin riippuvat siitä, miten hyvin venäläiset tuontituotteet ovat korvattavissa ja miten Venäjään kohdistuvat kauppapakotteet vaikuttavat korvaavien tuotteiden maailmanmarkkinahintoihin sekä saatavuuteen.

Tulevaisuusvaliokunta ei erityisesti kuullut asiantuntijoita Suomen mahdolliseen Nato-päätökseen liittyen. Sitä kuitenkin sivuttiin joissakin asiantuntijalausunnoissa. Eräässä valiokunnan saamassa asiantuntijalausunnossa asiantuntija arvioi, voiko Euroopan unionin piirissä tehtävä puolustusyhteistyö olla vaihtoehto Natolle. Asiantuntijan mukaan EU:n kriteerit liittymiseen ovat osin tiukemmat kuin Naton MAP-prosessi, joka keskittyy melko yleisluonteisiin kriteereihin. EU:ta voidaan siksi pitää Natoa vahvemmin arvoperustaisena yhteisönä. Lisäksi EU:n avunantolauseke (SEU 42.7) on tärkeä turvallisuuspolitiikkaa täydentävä ratkaisu varsinkin niiden maiden kohdalla, jotka eivät kuulu Natoon. Asiantuntijan mukaan on kuitenkin selvää, että EU:n puolustusulottuvuus ei korvaa Naton takaamaa turvaa ja suorituskykyä (pelotetta). EU on edelleen vahvasti talousyhteisö. Siksi EU- ja Nato-järjestelmiä voidaan asiantuntijan mukaan pitää vastakohtien sijaan pikemminkin toisiaan täydentävinä järjestelminä. Asiantuntija muistutti myös siitä, että noin 95 % EU-kansalaisista asuu Nato-maassa ja järjestelmiä on jo pitkään kehitetty rinnakkain. Esimerkiksi eurooppalaisen puolustusteollisuuden kehittämisellä EU:n pysyvän rakenteellisen yhteistyön kautta on merkittävä rooli Euroopan turvallisuuden vahvistamisessa. Asiantuntijan mukaan EU:lla on merkittävä rooli nimenomaan puolustusteknologian ja -innovaatiotoiminnan vauhdittajana. Siksi on tärkeää, ettei EU:n piirissä tehty puolustusyhteistyö, kuten strateginen kompassi, jää Nato-keskustelun varjoon pitkällä tähtäimellä.

Geopoliittiset skenaariot

Neljä niistä asiantuntijoista, joilta valiokunta pyysi talouden ja maailmanpolitiikan skenaarioita koronapandemian ja Ukrainan sodan jälkeisen ajan vaihtoehtoisista turvallisuuteen vaikuttavista kehityskuluista 15—20 vuoden aikajänteellä, tarttui tehtävään ja sisällytti tällaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvauksia lausuntoihinsa. Asiantuntijoita pyydettiin arvioimaan, mistä ilmiöistä nämä kehityskulut koostuvat ja minkälaisiin vaihtoehtoisiin geopoliittisiin tilanteisiin mainittujen il-miöiden yhdistelmät voivat johtaa maailmanjärjestyksessä ja maailmantaloudessa.

Skenaarioissa on yleensä takana tiedostettu tai tiedostamaton maailmanselitysmalli, jonka perusteella keskeiset muuttujat valitaan. Lausuntoina saatuja geopoliittisia skenaarioita yhdisti se, että niissä kaikissa maailmantilanne jäsennettiin "lännen" ja "idän" ideologis-taloudellisen vastakkainasettelun kautta. Skenaariot vaihtelivat muun muassa sen mukaan, huomioitiinko

niissä ilmastonmuutos ja ympäristökysymykset keskeisenä ajurina vai ei. Ensimmäisessä skenaariosarjassa "länttä" edustaa ensisijaisesti Yhdysvallat, kun taas muut asiantuntijat antavat suuremman painoarvon eurooppalaiselle toimijuudelle osana länttä. Skenaarioiden luomiseen vaikuttaa sisäänrakennetusti, minkä tyyppisiä johtopäätöksiä skenaarion laatija pyrkii todetusti tai rivien välissä tuottamaan. Koska eri asiantuntijoiden skenaarioita on alle voimakkaasti tiivistetty, ei johtopäätösten tulkinta välttämättä täysin vastaa kirjoittajien aikomusta.

Yksi asiantuntijoista esitti kolme skenaariota, joissa keskeiset muuttujat ovat Ukrainan sodan eteneminen, Kiinan reaktio tilanteeseen sekä Kiinan reaktion vaikutukset geopolitiikkaan ja maailmantalouteen:

Skenaario 1

Venäläinen ruletti -skenaariossa Venäjä käyttää sotilaallisen tappion häämöttäessä suurempaa tuhovoimaa tai jopa massatuhoaseita. Tämän seurauksena myös Kiina tuomitsee Venäjän toimet Ukrainassa, mutta varoittaa samalla USA:ta vaikutusvallan kasvattamisesta Aasiassa. Seurauksena on Venäjän täydellinen eristäminen. Venäjän talouden pitkittynyttä kurjistumista seuraa silovikien vallankaappaus tai pelastaakseen itsensä Putinin hallinto laajentaa sotaa. Ei voida myöskään kokonaan poissulkea silovikien sisäisen valtataistelun mahdollisuutta Putinin mahdollisen syrjäyttämisen yhteydessä.

Skenaario 2

Pitkittyvä sota -skenaariossa sodan intensiteetti laimenee eli sota pitkittyy asemasodaksi, sissisodaksi ja/tai jäätyneeksi konfliktiksi. Kiinan nykylinja jatkuu, eli se ei tuomitse Venäjää, energiayhteistyö tiivistyy ja omistusta siirtyy kiinalaisille. USA:n Kiina-politiikka hieman lientyy, mutta erimielisyys säilyy. Kiinan nousu maailmantalouden keskukseksi jatkuu. Venäjä pysyy lännen sanktioimana. Maailmantalous jatkaa kasvua, mutta kasvu hidastuu. Maailmankauppa, kansainväliset investoinnit ja logistiset ketjut blokkiutuvat, mutta yhteistyö lännen ja idän välillä jatkuu. EU, mukaan lukien Suomi, onnistuu tasapainoilemaan Kiinan ja Yhdysvaltojen välillä.

Skenaario 3

Aselepo Ukrainassa -skenaariossa Venäjän ja Ukrainan välille syntyy "väli-/pakkorauha (sota voi syttyä uudelleen). Kiinan ja Venäjän suhde tulee pitkällä juoksulla tiivistymään, jos USA:n ja Kiinan välit eivät parane. Seurauksena on itä-länsi-vastakkainasettelu: USA-vetoinen länsi vastaan Kiina-vetoinen itä. Venäjä joutuu Kiinan talutusnuoraan. Syntyy kaksi toisilleen vihamielistä talousblokkia (kylmä sota 2.0). Maailman talouskasvu hiipuu. Globaalit kauppa- ja investointivirrat tyrehtyvät. Kilpailua Afrikassa ja Etelä-Amerikassa. EU joutuu valitsemaan puolensa.

Nämä skenaariot auttavat jäsentämään muun muassa sitä, mitä talouspolitiikalta halutaan ja minkälaisia riskejä erilaisiin kumppanuuksiin ja toimitusketjuihin eri skenaarioissa voisi sisältyä.

Toinen asiantuntija teki kolme skenaariota, joissa keskeiset muuttujat olivat ilmastonmuutoksen edellyttämän vihreän siirtymän toteutumisen mittaluokka, Venäjän hyökkäyksen lännessä aikaansaaman yhteenliittymän vahvuus sekä tämän yhteenliittymän globaali vaikutusvalta. Asiantuntija jakoi skenaariot lyhyen ja pitkän aikavälin kehityskulkuihin:

Skenaario 1

Lyhyt aikaväli: Länsi pysyy yhtenäisenä, estää Venäjää saavuttamasta voittoa Ukrainassa ja saa Kiinan, Intian ja näiden mukana ainakin pääosan kehittyvistä maista vähintäänkin passiivisesti tukemaan Venäjän eristämistä. Tässäkään tilanteessa Kiina ei luovu pyrkimyksestään tulla dominoivaksi voimaksi maailmantaloudessa ja sen perustalle rakentuvasta poliittisen vaikutusvalta-aseman tavoittelusta. Kiinan ja Yhdysvaltain taloudellinen ja poliittinen kilpailu säilyy tärkeänä tekijänä, mutta Kiina pyrkii kuitenkin pysymään tiiviissä taloudellisessa kanssakäymisessä läntisen maailman kanssa ja hyötymään sen teknologisesta kehityksestä. Tällaisessa asetelmassa lännen tavoitteet sääntöpohjaisesta kansainvälisestä kanssakäymisestä voivat toteutua kohtuullisen hyvin. Intian ja muiden kehittyvien maiden mahdollisuus asettua lännen ja Kiinan talouspiirin ulkopuolelle jää pieneksi. Vaikka tarjontaketjuja pyritäänkin tekemään vähemmän haavoittuviksi, globaali vaihdanta ei vähene vaan säilyy vahvana tai jopa lisääntyy.

Pitkä aikaväli: Ilmastopolitiikassa Euroopan nopeutettu fossiilista energialähteistä luopuminen saa seurakseen vastaavia transformaatioita muualla maailmassa. Myös Yhdysvallat suhtautuu myönteisesti sen etuja palveleviin eurooppalaisiin ilmastopolitiikan tavoitteisiin. Kehittyvän maailman halu säilyttää pääsy Euroopan ja laajemminkin lännen markkinoille kannustaa myös näitä maita noudattamaan Euroopan asettamia normeja. Tällaisessa vahvan lännen maailmassa sääntöpohjainen taloudellinen ja poliittinen yhteistoiminta vahvistuu uudelleen, mikä helpottaa kauppapolitiikan säännöistä sopimista esimerkiksi alusta- ja datataloudessa. Väestönliikkeisiin ja niiden aiheuttamiin ongelmiin kyetään löytämään paremmin eri maiden intressit huomioon ottavia ratkaisuja ja myös makrotalouspolitiikan koordinaatio esimerkiksi G20-ryhmässä onnistuu paremmin. Demokraattisten maiden johtama suotuisa globaali poliittinen ja taloudellinen kehitys lisää "lännen" pehmeää vaikutusvaltaa myös autoritaarisissa maissa, ja autoritaaristen valtioiden johtajien on yhä vaikeampi pitää yllä hallintonsa legitimiteettiä. Parhaimmillaan Venäjän demokratisoituminen voi johtaa maan uuteen integroitumiseen Euroopan talouteen. Kiinan radikaali demokraattinen muutos on epätodennäköisempi, mutta demokraattisen lännen vahvuus rajoittaisi sen kykyä vaikuttaa voimakkaasti muiden maiden politiikkaan ja globaaleihin taloussuhteisiin.

Skenaario 2

Lyhyt aikaväli: Länsi pysyy kohtuullisen yhtenäisenä, mutta ei kykene saamaan Kiinaa, Intiaa ja muita kehittyviä maita Venäjän eristämiseen mukaan. Venäjä ja Kiina hakeutuvat lähemmäksi toisiaan ja muodostavat autoritaarisen duon, joka pyrkii houkuttelemaan muita kehittyviä maita omaan leiriinsä. Poliittinen vastakkainasettelu muistuttaa kylmän sodan aikaista tilannetta. Maailmantalous pirstoutuu selvästi kahteen blokkiin. Kehittyvät maat pyrkivät tasapainoilemaan näiden välissä.

Pitkä aikaväli: Lännen pienentyvä fossiilisten energialähteiden hyödyntäminen voi alentaa fossiilienergian hintaa tavalla, joka lisää tällaisen energian käyttöä autoritaarisissa ja kehittyvissä maissa. Kyvyttömyys tehokkaaseen globaaliin ilmastopolitiikkaan ja luontokadon hillintään lisää riskiä katastrofaalisista ympäristöseurauksista lähimpien vuosikymmenten aikana. Myös kylmä sota haittaa taloudellista kehitystä usealla tavalla. Vaihdannan väheneminen blokkien välillä heikentää tuottavuuden kasvua. Erityisesti niukkoja luonnonvaroja, kuten esimerkiksi maametalleja, pyritään varaamaan omaan käyttöön, mikä lisää kilpailua hyödyntämismahdollisuuksista varsinkin niissä maissa, jotka eivät tiiviisti ole blokkien osia. Samalla tavalla vaikuttavat blokkien pyrkimykset kehittää teknologiaa omilla alueillaan ja mahdollisuuksien mukaan rajoittaa sen siirtymistä blokkien välillä.

Skenaario 3

Lyhyt aikaväli: Lännen yhtenäisyyden hapertuminen, kun Ukrainan sota menettää läntisissä maissa mielenkiintoaan ja kunkin maan omat vaikeudet nousevat dominoimaan poliittista agendaa. Globaali taantuma voisi olla yksi tällaisen kehityskulun ajuri. Toinen voisi olla Yhdysvaltain heikentyvä kyky johtaa lännen yhtenäistä toimintaa, jos demokraatit menettävät kongressin molemmissa kamareissa enemmistön tulevana syksynä ja Trumpin paluu valtaan alkaa näyttää todennäköiseltä.

Pitkä aikaväli: Kaikki skenaarion 2 negatiiviset vaikutukset ja lisäksi lännen sisäinen eriseuraisuus. Tällaisessa maailmassa Kiinan vaikutusvalta kasvaa olennaisesti, ja sen tukemana myös autoritaarinen Venäjä muodostaa pysyvän uhan Euroopassa.

Nämä skenaariot fokusoivat huomion globaalien ongelmien hallintakykyyn. Lyhyen aikavälin skenaario-osat korostavat Ukrainan sodan seurauksena tiivistyneen läntisen yhteenliittymän toimijuuden merkitystä siinä, millaiseksi geopoliittinen historia pitkällä aikavälillä muodostuu.

Kolmas asiantuntija teki kaksi skenaariota, joissa merkittävimmät muuttujat olivat vihreä siirtymä sekä ideologinen ja taloudellinen kamppailu autoritääristen ja demokraattisten valtioiden välillä:

Skenaario 1

Talousvetoinen lännen suomettuminen -skenaariossa Kiinan ja Venäjän johtama autoritaaristen valtioiden ryhmä on vahvistunut merkittävästi. Maat ovat saaneet houkuteltua kaikilla mantereilla valtioita leiriinsä tukemalla taloudellisesti (Kiina raaka-aine- ja infrastruktuuri-investointien, Venäjä öljy- ja kaasukaupan ja ydinvoimayhteistyön avulla) ja poliittisesti populistisia ja harvainvaltaan nojaavia tahoja ja puolueita. Tämän blokin hallinnassa olevat maat ja alueet ovat alisteisia Kiinan politiikalle, jonka keskiössä on yksilön ja yhteisöjen kontrolli sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen pisteytyksen perusteella. Entiset länsidemokratiat kulkevat kaksilla rattailla: kritisoivat Kiinan blokkia, mutta taloudellisten kytkösten ja hyötyjen takia jatkavat kauppaa ja investointeja autoritäärisiin maihin yksityisen sektorin intressien mukaisesti.

Skenaario 2

Lännen geoekonomisen voiman valjastaminen demokratian ja ilmaston hyväksi -skenaariossa läntiset demokratiat kykenevät valjastamaan taloudellisen voimansa positiiviseksi vaihtoehdoksi Aasian, Afrikan ja Etelä-Amerikan yhteiskunnille. Sen perusta lepää Euroopan kolonialismin ajan historiallisten vääryyksien syväluotaamisessa ja tästä prosessista lähtevässä nöyryydessä suhteessa muuhun maailmaan. Länsi kykenee edistämään demokratiaa, ihmisoikeuksia ja demokratiaa, kun se muuttaa taloutensa reiluksi ja kestäväksi. Koska vastuullinen talous ei ole yhtä tuottoisa perinteisin mittarein, on lännen rakennettava vastuullisuudesta ilmiö (meemi), johon muut yhteisöt ja maat haluavat osaksi. Tämän uuden inhimillisen talouden vetovoima perustuu lännen kulttuurin pehmeään valtaan, mutta läntisten demokratioiden on myös laajennettava totuudellisen informaation levittämistä niin demokratiasta ja ihmisoikeuksista kuin ilmastonmuutoksen vaatimista poliittisista ja taloudellisia toimenpiteistä.

Nämä skenaariot jäsentävät tulevaisuutta arvonäkökulmasta. Ne tuovat esiin kaksi mahdollista arvoääripäätä ja nostavat esiin toimia tai periaatteita, joilla läntinen yhteenliittymä voi viedä kehitystä jompaankumpaan suuntaan.

Neljäs asiantuntija viittaa aiheesta kirjoittamaansa kirjaan, jonka pohjalta hän kuvaa mahdollisille skenaarioille kaksi erilaista suuntaa tai tyyppiä, A ja B, jotka voisivat toteutua useilla eri tavoilla:

Skenaariot A

Taustaoletus: A-skenaariot pohjaavat näkemykseen, jonka mukaan kilpailulla suurten valtioiden ja ryhmittymien välillä epätasaisen ja hallitsemattoman kasvun vallitessa samalla kun luonnonvarat ovat niukkoja ja kasvun rajat tulevat vastaan, on taipumusta johtaa turvallistamiseen, vihollisuuden rakentamiseen, uusiin liittoutumiin ja asevarustelukilpailuun. Keskinäisriippuvuuden käyttäminen aseena toisia vastaan laajentaa konfliktia samalla hajottaen maailmantaloutta. A-skenaariot johtavat suuronnettomuuteen.

Nykyhetken analyysiä: A-skenaarioiden mukainen suuronnettomuus voi toteutua jo lyhyellä aikavälillä. Ukrainan sodan vuoksi maailma on lähempänä ydinsotaa kuin vuosikymmeniin. Pian sodan alkamisen jälkeen käytiin vakavia neuvotteluja rauhasta; nyt neuvotteluyhteydet ovat melkein poikki. Nato-maat ja EU aseistavat, kouluttavat ja rahoittavat Ukrainan puolta sodassa yhä suuremmin panoksin. Lisäksi Ukraina mitä ilmeisimmin nojaa sotatoimissaan Yhdysvaltojen tiedustelutietoihin. Keskinäisriippuvuus on aseistettu ennen näkemättömällä tavalla Venäjää vastaan. Samaan aikaan Venäjän tekemät sotarikokset, pyrkimykset liittää uusia alueita itseensä ja ydinaseuhkailut ovat edelleen kärjistäneet tilannetta. Tästä ei ole enää pitkä matka diplomaattiyhteyksien katkaisemiseen ja suoriin sotatoimiin Venäjän ja Nato-maiden välillä. Vaikka näin ei kävisi, sota ja sen monet seuraukset vaikuttavat globaaliin geopoliittiseen kilpailuun ja maailmantalouteen tavalla, joka edelleen vahvistaa A-skenaarioiden mukaista kehitystä. Jo pitkään on ollut ennakoitavissa, että niin itäisen Keski-Euroopan kuin Etelä-Kiinan meren konfliktit voivat kärjistyä täysimittaiseksi sodaksi, jopa ydinsodaksi. On kontingenttia, että juuri nämä konfliktit ovat nyt maailmanhistorian kannalta ratkaisevassa roolissa. Sen sijaan

globaalin poliittisen talouden hajoamistendenssit ja laajenevat konfliktit ovat olleet vallitsevaa todellisuutta jo pitkään.

Tulevaisuus: Tarkemmat alaskenaariot edellyttävät sosiaalisten merkitysten, mentaliteettien, voimien, mekanismien ja instituutioiden analyysia. Näissä suhteissa vuoden 2022 tapahtumat vaikuttaisivat olevan ensisijaisesti askel kohti globaalia katastrofia. Autoritäärinen nationalismi ja essentialistiset identiteetit vahvistuvat; turvallistaminen ja militarisaatio etenevät. Samalla ekologiset kysymykset on työnnetty taka-alalle lukuun ottamatta pyrkimystä irtautua riippuvuudesta Venäjän kaasusta ja öljystä.

Skenaariot B

Taustaoletus: B-skenaariot pohjaavat näkemykseen siitä, että rauhanomaiset ja mahdollisesti demokraattiset maailmantalouden hallinnon uudistukset ovat mahdollisia ja voivat lieventää niitä tendenssejä ja jännitteitä, jotka vievät kohti A-skenaariota, ja ne voivat jopa auttaa muuntamaan niitä.

Nykyhetken analyysiä: Yksi muutosskenaario on, että totaalinen katastrofi väistetään ja että erilaiset suuret kriisit ja eksistentiaaliset uhat johtavat ajan myötä kollektiiviseen oppimiseen — kuten jossain määrin voidaan sanoa jo tapahtuneen globaalin rahoitusmarkkinakriisin, eurokriisin ja koronpandemian seurauksena. Kollektiivinen oppiminen on saanut aikaan muutoksia makrotalouspolitiikassa ja edesauttanut globaalia yhteistyötä veronkierron, eriarvoisuuden ja yritysvallan torjumiseksi.

Tulevaisuus: Moninaiset kriisiskenaariot ovat paitsi mahdollisia niin myös todennäköisiä. Erilaiset epätasapainot maailmantaloudessa kytkeytyvät valtioiden välisiin valtakamppailuihin. Pääasia tässä yhteydessä on, että eteen nousevat ongelmat voidaan johtaa paitsi valtioiden välisten konfliktien eskalaatioon — jos jatketaan toimintaa samalla logiikalla — niin myös uudelleen ajatteluun ja oppimiseen. Kollektiivinen oppiminen tapahtuu institutionaalisten muutosten kautta. Yhteenkietoutuneessa maailmassa tärkeimmät institutionaaliset muutokset ovat maailmanlaajuisia. B-skenaarioita yhdistää se, että niissä sekä vapaiden markkinoiden utopia että nationalistinen lyhytnäköisyys korvautuvat ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisilla globaalikeynesiläisillä instituutioilla. Uudet hallintajärjestelmät voivat olla alueellisia tai kaikki maat kattavia. Käytännössä monia globaaleja muutoksia voidaan parhaiten toteuttaa halukkaiden liittoutumien kautta. Näihin voi kuulua monia maita eri alueilta ja muut voivat ajan myötä liittyä niihin. 2020-luvun alussa todennäköisin mahdollisuus B-skenaarion toteutumiseen on se, että ilmastoliike onnistuu mobilisoimaan valtion tai joukon valtioita aloitteeseen, jonka tuloksena syntyy ensimmäinen globaalikeynesiläinen hallintajärjestelmä. Se voisi tarjota mallin muille hallinta-alueille ja ajan myötä johtaa globaalihallinnan umpikujien ylittämiseen. Näin eri vaiheiden ja kamppailujen kautta voisi tapahtua paradigmamuutos. Kuitenkin parhaimmassakin tapauksessa globaalin kasvihuonekaasupäästöveron tai vastaavan toteutumiseen menee melkein vuosikymmen ja paradigmamuutokseen pari vuosikymmentä.

Asiantuntija tuo esiin, että näiden kahden skenaariotyypin tarkoitus on osoittaa, että käynnissä on voimakkaan polarisoivia tendenssejä, joiden kääntäminen edellyttäisi aktiivista toimijuutta. Lausunnossa pyritään lopuksi tunnistamaan olemassa olevia toimijoita, jotka voisivat viedä

kehitystä B-skenaarioiden suuntaan, ja todetaan, että rauhanliikkeen, globaalin kansalaisyhteiskunnan, DiEM25-liikkeen ja ilmastoliikkeen joukosta viimeisin omaa suurimman todennäköisyyden kehittyä vaikuttavaksi toimijaksi, joka aikaansaa merkittävä muutosta kohti globaalihallintaa. Koska tämä kehityskulku vie kuitenkin aikaa, asiantuntija vetoaa ajan ostamiseen luottamusta lisäävillä toimilla, aserajoitusneuvotteluilla ja sitoutumattomien maiden aktiivisuudella.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että aiemmista Venäjä-skenaarioista saatu opetus tulee ottaa vakavasti: kestävän turvallisuuspolitiikan toteuttaminen edellyttää, että valitsemme tai luomme itsellemme parhaan mahdollisen vision, jonka toteutumista pyrimme aktiivisesti edistämään, samalla kun varaudumme myös pahimman mahdollisen skenaarion toteutumiseen. Tästä on pohjimmiltaan kyse myös ajankohtaisselonteossa turvallisuusympäristön muutoksesta.

Lausunnossaan EU:n strategisesta ennakoinnista (TuVL 3/2021 vp — E 130/2020 vp) tulevaisuusvaliokunta totesi, että "...strateginen ennakointi on EU-komission peräänkuuluttaman resilienssin perusrakenteita. Sen tulisi olla yhteiskunnan läpäisevä kansalaistaito, tulevaisuuslukutaito. Ennakointikyvykkyyttä tulee siksi vahvistaa niin hallinnossa kuin muissakin instituutioissa, organisaatioissa sekä kansalaisten keskuudessa." Tulevaisuusvaliokunta painotti, että "EU:n on panostettava merkittävästi siihen, että kansalliset ennakointiyhteisöt saadaan rakentumaan aidosti eurooppalaiseksi ja moniääniseksi ennakointiekosysteemiksi. Vastaavasti Suomen on tulevaisuusvaliokunnan näkemyksen mukaan toimittava aktiivisesti tukeakseen suomalaisen ennakointiyhteisön toimijoiden kiinnittymistä EU:n strategisen ennakoinnin kehittämiseen."

Tulevaisuusvaliokunta ehdotti myös, että 1) tarvitaan taho, joka tuottaa vuosittaisen koosteen globaalin ennakointiyhteisön tuottamasta tiedosta julkisesti saataville, 2) tulevaisuuskasvatus tuodaan osaksi opetussuunnitelmia koko EU:n alueella, 3) tulevaisuuslukutaidon koulutusta tulee tarjota systemaattisesti hallinnolle ja päätöksentekijöille koko EU:n alueella, 4) tulevaisuusarviointia on kehitettävä niin, että lainsäädännön vaikutusarvioinnin yhteydessä arvioitaisiin myös se, miten hyvin on hyödynnetty asiaan liittyvää ennakointitietoa ja 5) että EU käynnistää laajan ja monitieteisen ohjelman tekoälyä hyödyntävien menetelmien kehittämiseen EU:n strategisen ennakoinnin ja jäsenmaiden ennakointijärjestelmien tueksi.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että EU:n ja Suomen ennakointiosaamisen kehittäminen on nykytilanteessa entistäkin tärkeämpää.

Teknologiset kyvyt

Yksi tulevaisuusvaliokunnalle eduskunnassa osoitetuista tehtävistä on seurata vasta kehittymässä olevia teknologioita. Tähän tehtävään liittyen valiokunta pyysi asiantuntijoilta lausuntoja myös sotateknologian tulevaisuudesta.

Tulevaisuuden sodankäynnin uudenlaisista muodoista yksi valiokunnalle lausuneista asiantuntijoista nosti esiin esimerkiksi itseohjautuvat drooniparvet, jotka voisivat liikkua pitkiäkin etäisyyksiä ja kerätä energiaa rauhallisissa paikoissa tuulesta, sähköjohdoista tai auringosta tunnistaen kohteena olevia ihmisiä verkossa olevien kasvokuvien perusteella ja odottaen heidän tyypillisten reittiensä varrella. Tai drooneilla voitaisiin oikosulkea sähköverkkoja, myrkyttää käyttövettä, osoittaa maaleja ohjuksille jne. Kehitteillä on myös lasertykkejä, joilla drooneja voidaan torjua. EMP-aseella puolestaan voidaan synnyttää elektroniikkalaitteita tuhoava sähkömagneettinen pulssi. Kehityksen nopeutuessa ja teknologian halventuessa investointien käyttöikä lyhenee. Halvalla tuhottavat kalliit aseet muuttuvat helposti arvottomiksi. Hankalasti torjuttavia uhkia voi muodostua, kun pimeässä verkossa jaettujen ohjeiden turvin voidaan luoda autotallissa kemiallisia tai bioteknisiä aseita biomateriaalien 3D-tulostimilla ja CRISPR-geenimuokkaustekniikalla.

Asiantuntija muistutti uusien teknologioiden edellyttävän uudenlaista hahmotusta jopa sodan käsitteen tasolla. Rintaman ja rajojen ylittämisen poisjäänti mahdollistaa hitaan sodan ja jopa sodan, jossa hyökkääjä on ainoa, joka käsittää olevansa sodassa: jopa siitepölyä on onnistuttu muuntamaan CRISPR-tekniikalla siten, että muutokset periytyvät eteenpäin. Luonnonvarakeskuksen taannoin julkaisema tutkimus puolestaan osoitti, että elintarvikkeiden tuotantoa voitaisiin laskea yli 10 % kyberhyökkäyksillä ilman, että kukaan sitä edes huomaisi. Erään asiantuntijan mukaan uudenlaisten teknologioiden tehokas hyödyntäminen sodankäyntiin edellyttää tyypillisesti laaja-alaisia muutoksia myös doktriinissa, organisaatiossa ja koulutuksessa.

Eräänä sotateknologian ja samalla turvallisuusympäristön muutoksen ajurina toimii valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan se, ettei teknologisten haasteiden ratkomiseen enää tarvita valtiollisen tutkimuslaitoksen tai suuryrityksen kaikkia resursseja, vaan toimintaympäristö suosii ketterästi eri alustateknologioita hyödyntäviä yrityksiä, jotka alkuvaiheen jälkeen tulevat suuryritysten ostamiksi. Teknologia-asiantuntijat nostivat eri tavoin esiin, että USA:n ja Kiinan välisessä suurvaltakilpailussa teknologinen kehitys on politisoitunut, ja ei-demokraattisilla valtioilla on tässä kilpailuetu, koska ne voivat avoimissa markkinatalouksissa kerätä suhteellisen helposti tietoa sekä luoda operaatiomahdollisuuksia esimerkiksi kriittisen infrastruktuurin omistusta hankkien. Suurvaltakilpailussa ei ole kyseessä pelkästään teknologisen etumatkan kehittämisestä, vaan myös kyvystä hyödyntää tiedustelua ja informaatioylivoimaan perustuvaa pehmeää vaikuttamista ja yhteiskunnallista manipulointia. Tähän tarvitaan erilaisia alustateknologioita, joihin liittyvät valinnat voivat jakaa maita erilaisiin intressiryhmiin. Asiantuntijan mukaan tietoliikenneverkkojen 5G-alustojen turvallisuusimplikaatioiden aiheuttama poliittinen valintatilanne tuskin jää ainoaksi, vaan vastaavaa voi olla odotettavissa muun muassa tekoälyn eri osa-alueilla, avaruustoiminnassa ja kvanttiteknologian sovelluksissa. Tilanne haastaa läntisen yhteiskunnan edelleen kehittämään sotilas- ja siviiliviranomaisten yhteistoimintaa.

> *Eräs tulevaisuusvaliokunnalle sotateknologian tulevaisuudesta lausunut asiantuntija painotti, että sotilaallisesti relevanttien teknologia-alueiden tulevaa kehitystä ja merkitystä arvioitaessa tulee tarkastella erityisesti uusia murroksellisia teknologioita, kuten tekoäly, robotiikka, koneautonomia, virtuaalitodellisuus, lisätty todellisuus, metaversumi, 5G/6G- kommunikaatio, esineiden internet (IoT), kyberuhka/kyberturva,*

uusi avaruusteknologia, saavutettavuus ja nanosatelliitit, kvanttiteknologia (tietokone, sensorit ja laskenta), nanoteknologia ja uudet materiaalit, 3D-tulostus (mallinnus ja optimointi), synteettinen biologia, geenimanipulaatio, ihmisen suorituskyvyn lisääminen (kognitiivinen ja fysiologinen), uudet energialähteet, energian siirto ja varastointi sekä hypersooninen propulsio.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että vaikka teknologian kehitys asettaa ihmiskunnan jatkuvasti uudenlaisten uhkien äärelle, niin se samalla luo myös mahdollisuuksia hyvään. Tulevaisuusvaliokunnan tilaaman selvityksen (TuVJ 5/ 2020) mukaan esimerkiksi seuraavat radikaalit teknologiat voivat kytkeytyä erityisen moniin Agenda2030-tavoitteisiin ja oikein sovellettuina toimia eräänlaisina kestävämmän tulevaisuuden rakennuspalikoina: energiavarastot ja sähköistyminen, tekoäly ja digitaaliset kaksoset, autonomisesti liikkuvat robotit, 3D-tulostus ja älykäs robotiikka, sisäviljely ja keinoliha, aurinkoenergia ja aurinkopolttoaineet, vihreät teolliset raaka-aineet, VR & AR - todellisuus ja etäläsnäolo, henkilökohtaiset mittalaitteet, tietokoneavusteinen oppiminen, transaktioiden digitalisaatio sekä alustat, joukkoistus ja jakamistalous.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että sotateknologian ja kestävää kehitystä edistävien teknologian listat ovat hämmentävän samanlaiset. Kestävää kehitystä edistävät uudet teknologiat pohjaavat samoihin murroksellisiin teknologioihin, jotka mahdollistavat myös uudenlaiset sodankäynnin muodot. Siksi samalla kun tulee kehittää kykyä puolustautua odotettavissa olevilta uudenlaisilta hyökkäyksiltä, tulee myös investoida tutkimus- ja kehitystyöhön, jolla todennetaan ja tuotetaan hyvinvointia, kestävyyttä ja turvallisuutta tukevia teknologiaratkaisuja.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että radikaalit teknologiat tukevat myös kestävää kehitystä, hyvinvointia ja maailmanrauhaa, jos niitä käytetään mahdollistamaan esimerkiksi itsenäinen kouluttautuminen, toimeentulon hankkiminen paikkariippumattomasti, tehokas paikallinen tuotanto, edullinen hiilineutraali energia, rikollisuuden ehkäisy, kiertotalous, ruokaturva sekä informaation luotettavuuden ja toimijan hyvän maineen varmistaminen.

Loppujen lopuksi on kyse teknologian etiikasta, ja teknologista kyvykkyyttä voi käyttää myös hyvään. Tulevaisuusvaliokunta on ottanut kantaa teknologian etiikkaan myös lausunnossaan tekoälyn tulevaisuudesta (TuVL 9/2021 vp — E 62/2021 vp, E 48/2021 vp, E 86/2021 vp, E 115/2021 vp, U 28/2021 vp) ja raportissaan Tulevaisuuden sosioteknisiä vastakkainasetteluja: Radikaalit teknologiat ja dialektinen tulevaisuudentutkimus (TuVJ 4/2018).

Vaikka Suomen kannattanee jatkossakin pyrkiä kehittämään teknologioita ja osaamista erityisesti kestävän kehityksen sovelluksiin, tulee varautua myös esimeriksi Venäjän Suomeen mahdollisesti kohdistamiin kyberhyökkäyksiin, informaatiovaikuttamiseen ja kolmansien maiden kansalaisten maahantulon järjestämiseen. Asiantuntijat esittivät tästä näkökulmasta valiokunnalle joukon huomioita ja suosituksia.

Suomen turvallisuusympäristön heikkeneminen ja modernin palveluyhteiskunnan verkottuneisuus ovat laajentaneet kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvaa uhkamaisemaa. Tarvitaan parempi tilannekuva, johon tarvittavat toimet voidaan kiinnittää. Asiantuntijoiden mukaan kriittinen infrastruktuuri ja toimialojen kriittisyys tulisi määritellä tarkemmin. Valtiollisesti kriittisille infrastruktuureille tulisi asettaa erityinen varautumisvelvoite, jonka toteutuminen tulee todentaa säännöllisesti. Kaikkein kriittisimmille infrastruktuureille tulee toteuttaa suojaaminen julkisen vallan toimijan ja infrastruktuurin omistajan yhteistoimin. Hybridiuhkien esiintyminen tulisi puolestaan jaotella Hybridiosaamiskeskuksen mallinnuksen mukaisesti hybridivaikuttamiseen, hybridioperaatioon ja hybridisodankäyntiin, jotta saataisiin viranomaisiin kohdistuvia toiminta- ja valmiusvaatimuksia paremmin jäsenneltyä. Lisäksi tarvitaan nopea menettely tilannekuvan päivittämiseen alkavan hybridioperaation havaitsemiseksi. Hyökkäyksien tapahtuessa on merkityksellistä saada koottua riittävä näyttö hyökkäyksen aiheuttajien nimeämiseksi (attribuutio). Kyky nimeämiseen voi toimia osaltaan ennalta ehkäisevänä pelotteena.

Tilannekuvan luominen ja sen pohjalta toimiminen edellyttävät toimivien, testattujen ja turvallisten yhteyksien ja valmiudenkohottamisjärjestelmän luomista viranomaisten ja yksityissektorin toimijoiden välille. Valmiuslain toimivaltuudet tulisi säätää kattavasti vastaamaan hybriditilanteiden arvaamattomuutta, johon kuuluu moninainen yhteiskunnan eri sektoreihin vaikuttaminen samanaikaisesti. Eräässä lausunnossa nostettiin lainsäätäjien harkittavaksi etenkin kysymys siitä, voisiko räikeä informaatiovaikuttaminen olla rangaistavaa tilanteissa, joissa vieraan valtion tiedustelupalvelun toimesta tai puolesta pyritään pahantahtoisesti vaikuttamaan Suomen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tai pyritään levittämään harhaanjohtavia tietoja Suomen yhteiskunnallisesta päätöksenteosta tai suomalaisen yhteiskunnan tilasta.

Informaatiovaikuttamisen osalta on syytä huomioida sen voivan tapahtua myös yksittäisten toimijoiden ja kansalaisten käyttämän teknologian kautta. Teknologia on läpitunkevaa; sitä puetaan päälle, siinä asutaan (älykodit), sen kanssa leikitään ja viihdytään (lasten lelut, viihdelaitteet), sen kanssa seurataan ja kehitetään terveyttä (älykellot ja sormukset), se vastaa elintoiminnoistamme (sydäntahdistimet), se tukee päivittäisiä toimintoja (maksuliikenne, terveydenhuolto, yhteydenpito) jne. Kyberpuolustuksessa on huomioitava myös mahdollisuus, että vieraat valtiot saattavat pystyä teknologiatoimittajien ja -ratkaisuiden avulla tiedustelutoimintaan tai vaikuttamiseen.

Yhteiskunnan kyberkyvykkyydet, luotettavat verkot ja digitaaliset palvelut sekä viranomaisten kyky palvella elinkeinoelämää ovat jatkossa korostetussa määrin kilpailutekijä Suomelle. Suomessa on teknologiaosaamista myös kyberpuolustuksen ja -turvallisuuden alalla. Lisäksi Suomessa on osaamista, mitä tulee tekoälyyn sekä kvanttiteknologiaan ja -salaukseen.

Kuitenkin niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa on pula kyberalan asiantuntijoista. Asiantuntijat varoittivat myös siitä, että Suomen panostukset kyberturvallisuuteen ovat viimeisen vuosikymmenen ajan jääneet merkittävästi jälkeen uhkien kehittymisestä. Asiantuntijoiden määrittämiä toimenpiteitä ei ole ollut varaa täysin tai lainkaan toteuttaa. Myös panostukset kyberosaamisen kehittämiseen Suomessa ovat olleet puutteellisia.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että teknologisen osaamisen sekä teknologiaan liittyvän huoltovarmuuden strateginen merkitys turvallisuuspolitiikassa on kasvanut. Suomen on siksi pidettävä entistäkin paremmin huolta teknologisesta osaamisestaan ja myös omavaraisuudesta strategisen teknologian osalta.

Tulevaisuusvaliokunta huomauttaa, että niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa on pula kyberalan asiantuntijoista. Suomen on siksi osana teknologista varautumistaan huolehdittava riittävästä koulutuksesta ja tutkimuksesta.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa asiantuntijoiden ehdottamaa kriittisen infrastruktuurin ja kriittisten toimialojen tarkempaa määrittelyä ja arviointia, varautumisvelvoitetta valtiollisesti kriittisille infrastruktuureille, hybridiuhkien jaottelua Hybridiosaamiskeskuksen mallinnuksen mukaisesti hybridivaikuttamiseen, hybridioperaatioon ja hybridisodankäyntiin sekä nopeaa menettelyä tilannekuvan päivittämiseen alkavan hybridioperaation havaitsemiseksi. Tilannekuvan luominen ja sen pohjalta toimiminen edellyttävät myös toimivien, testattujen ja turvallisten yhteyksien ja valmiudenkohottamisjärjestelmän luomista viranomaisten ja yksityissektorin toimijoiden välille.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa myös valmiuslain toimivaltuuksien säätämistä vastaamaan kattavasti hybriditilanteiden arvaamattomuutta ja laaja-alaisuutta.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa myös asiantuntijan ehdotusta räikeän informaatiovaikuttamisen rangaistavuudesta tilanteissa, joissa vieraan valtion tiedustelupalvelun toimesta tai puolesta pyritään pahantahtoisesti vaikuttamaan Suomen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tai pyritään levittämään harhaanjohtavia tietoja Suomen yhteiskunnallisesta päätöksenteosta tai suomalaisen yhteiskunnan tilasta.

Huoltovarmuus, kokonaisturvallisuus ja resilienssi

Useat asiantuntijat muistuttivat, että jatkossa sotilaalliset, geopoliittiset ja ympäristöuhat limittyvät, ketjuuntuvat ja vahvistavat toisiaan. Eräs asiantuntija nosti esiin erityisesti ympäristöhaitat, joita sotaan varustautuminen, armeijan ylläpito, sotaharjoitukset ja sotien seuraukset tuottavat. Vuonna 2017 pelkästään Yhdysvaltojen sotilasteollinen kompleksi tuotti 212 miljoonaa hiilidioksiditonnia vastaavat päästöt. On myös mahdollista, että lännen pienentyvä fossiilisten energialähteiden hyödyntäminen alentaa fossiilienergia hintaa tavalla, joka lisää tällaisen energian käyttöä autoritaarisissa ja kehittyvissä maissa. Kyvyttömyys tehokkaaseen globaaliin ilmastopolitiikkaan ja luontokadon hillintään lisää riskiä katastrofaalisista ympäristöseurauksista lähimpien vuosikymmenten aikana. Mikäli Ukrainan konfliktiin käytettävät varat vähentävät muihin kriiseihin käytettävissä olevaa rahoitusta, kasvaa niihin liittyvien konfliktien riski.

Sodan seurauksena koko kansainvälinen ruokajärjestelmä voi vaarantua, varsinkin jos äärisääilmiöt vahvistavat sodan aiheuttamaa elintarvikepulaa. Muualle syntyvä ruokakriisi voi näkyä Suomessa myös hintojen nousuna ja eriarvoisuuden kasvuna. Jo nyt leipäjonot ovat pidentyneet. Jo koronapandemian myötä koetuksella ollut henkinen kriisinkestävyys voi

entisestään kuormittua, mikäli Suomessa sattuisi myös metsäpalojen tai tulvien kaltainen paikallinen kriisi. Maataloustuottajista on jo tullut diakoniassa uusi kohderyhmä maatalouden pitkään jatkuneen kannattavuuskriisin takia. Tuottajien kriisinkestävyyden horjumisella puolestaan on suora vaikutus elintarviketurvaan ja huoltovarmuuteen.

Useiden asiantuntijalausuntojen perusteella on tärkeää säilyttää kaukonäköisyys kriisiytyneessä nykytilanteessa. Samalla kun vastataan yhteen kriisiin, aiempia haasteita ei tule unohtaa. Asiantuntijoiden mainitsemia haasteina olivat muun muassa vihreän siirtymän toteuttaminen, sen oikeudenmukaisuudesta huolehtiminen sekä sosiaali- ja terveysalan kestokyvystä ja julkisen talouden tervehdyttämisestä huolehtiminen.

Lukuisissa asiantuntijalausunnoissa nähtiin monialainen ja poikkihallinnollinen varautuminen keskeisenä keinona vahvistaa yhteiskunnan kriisinkestävyyttä ennakoimattomien tai yhtäaikaisten uhkien varalta. Varautumisosaamista peräänkuulutettiin puolustusvoimien ja turvallisuusviranomaisten lisäksi myös siviilisektorille, kuten sosiaali- ja terveyssektorille. Asiantuntijan mukaan ympäristömuutoskaan ei toistaiseksi näy kovin syvällisesti kokonaisturvallisuuden suunnittelussa tai toteutuksessa. Systemaattista uhka- ja haavoittuvuusarviointia voisi hyödyntää myös ympäristömuutoksen ketjuuntuvien vaikutusten ja niistä syntyvien globaalien vaikutusketjujen seurantaan.

Kaikki asiaa sivunneet asiantuntijat pitivät selvänä, että kriisitilanteesta huolimatta EU tulee tekemään vihreän siirtymän, mitä irrottautuminen venäläisestä energiasta vauhdittaa. Tämä kuitenkin tarkoittaa aikaa, jolloin uusiutuviin energialähteisiin joudutaan tekemään suuria investointeja ja energiaa joudutaan ostamaan muualta kalliimmalla. Pitkällä aikajänteellä vihreän siirtymän arvioitiin kuitenkin nopeuttavan teknologista kehitystä ja tukevan EU:n kilpailukykyä.

Myös useissa teknologiavälitteisiin uhkiin liittyvissä asiantuntijalausunnoissa päädyttiin korostamaan erityisesti huoltovarmuuden turvaamista, sillä hybridioperaatiot voisivat erityisen kipeästi ja nopeasti rajoittaa hyödykkeiden saatavuutta. Tarvitaan osaamista, jotta arvoketjuihin liittyviä keskinäisriippuvuuksia voidaan analysoida ja riskejä ennakoida. Tarvitaan julkisen sektorin ja yritysten yhteistyötä, jolla palveluiden jatkuvuus turvataan tarkoituksellisesti aiheutetun vahingonteon varalta. Tähän liittyy etenkin liikenteen, kuljetusketjujen, tietoliikenteen ja viestinnän turvaaminen kaikissa tilanteissa. Asiantuntijalausunnoissa nostettiin Suomen osalta keskeiseksi tarkasteltavaksi aiheeksi myös meriliikenne, jota häiritsemällä voidaan aiheuttaa suhteellisen helposti eriasteista taloudellista haittaa. Viranomaisten jatkotyössä on tarpeen edetä yhteistyössä yksityissektorin kanssa tutkien konkreettisesti erilaisia oletettavissa olevia uhkamalleja, vaikka niistä ei olisikaan vielä saatu omakohtaisia kokemuksia.

Pitkällä tähtäimellä kriisitilanteiden huoltovarmuutta voitaisiin asiantuntijan mukaan tukea useilla keinoilla, joiden käyttöä voitaisiin kriisitilanteissa joustavasti laajentaa: ravinnontuotantoa voisi hajauttaa esimerkiksi sisäviljelyn ja bioteknisen proteiinin avulla. Keskeiset julkiset toimijat voisivat tuottaa osan tarvikkeitaan itse esimerkiksi yritysten operoimilla joustavilla tuotantolinjoilla. Liikenteen ja logistiikan rohkaisu käyttämään autonomisia kuljettimia ja drooneja kasvattaisi kykyjä sekä valvontaan että siviilijärjestelmien asekäyttöön tarvittaessa. Energiatuotannossa tulisi myös pyrkiä merkittävään hajautukseen, koska sähkön runkoverkot eivät ole sotilaallisten iskujen ulottumattomissa.

Tulevaisuusvaliokunta pyysi asiantuntijalausuntoja myös pohjoismaisesta rajayhteistyöstä, jonka merkitys voi kasvaa tulevaisuudessa. Koska turvallisuustilanteen muutoksen vaikutukset maailmantalouteen voivat olla pitkäaikaisia ja jopa rakenteellisia, Suomenkin on asemoiduttava uudelleen kansainvälisissä toimitusketjuissa toimitusvarmuuden näkökulmasta. Länteen suuntautuvien kuljetusreittien merkitys kasvaa itäisen kaupan ja logistiikan kuihtuessa ja varsinkin kriisitilanteissa, kuten Venäjän mahdollisesti aiheuttaessa häiriötä Suomenlahdella. Useissa lausunnoissa nostettiin esiin tarve turvata huoltovarmuutta ja yritysten kilpailukykyä varmistamalla laivaliikenteen esteetön kulku Ruotsin kautta kulkevan tavaraliikenteen näkökulmasta. Pohjoisen osalta ehdotettiin tie- ja rataverkon osalta yhteispohjoismaisen strategian luomista ja tietoliikenteen runkoverkkojen kehittämistä.

Asiantuntijalausuntojen perusteella Suomen ja Ruotsin rajavalvontalaitosten ja pelastustoimen yhteistyötä voisi myös edelleen tiivistää. Koska akkuteollisuutta on Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, niin asiantuntijalausunnossa esitettiin, että hyvin toimivalla valtionrajat ylittävällä yhteistyöllä koulutuksessa, tutkimuksessa ja tuotekehityksessä voidaan varmistaa näiden strategisesti tärkeiden tuotteiden saatavuus.

Myös elintarviketuotantoa voisi asiantuntijoiden mukaan kehittää Pohjoismaiden yhteisen huoltovarmuuden näkökulmasta. Lausunnossa ehdotettiin myös sähkönjakeluhuoltovarmuuden kehittämistä Merenkurkun yli vietävällä merikaapelilla. Toisessa lausunnossa esitettiin, että Suomi, Ruotsi ja Norja valmistelisivat Yhteinen Pohjoinen -ohjelman, joka vauhdittaisi erityisesti uusiutuvien energiamuotojen käyttöönottoa ja biomateriaaleihin siirtymistä. Lausunnossa muistutettiin myös tarpeesta uudistaa sairaanhoitopiirien väliset bilateraaliset sopimukset Suomen hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa. Lisäksi todettiin pohjoisen maakuntien haluavan toistaiseksi ylläpitää myös niitä rakenteita, joita Venäjä-yhteistyötä varten on 1990-luvun alusta lähtien kehitetty. Tätä varten Pohjoiskalotin neuvosto voisi toimia foorumina jatkoyhteistyöstä keskustelulle.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä myös huoltovarmuuden merkitys turvallisuuspolitiikassa on kasvanut turvallisuusympäristön muutoksen myötä. Saamiensa asiantuntijalausuntojen perusteella valiokunta toteaa, että toimien, joilla nyt vastataan akuuttiin turvallisuusympäristön muutokseen, tulee tukea myös pitkän aikavälin ekologista, sosiaalista ja taloudellista kantokykyä. Suomen on huolehdittava strategisten resurssien, kuten esimerkiksi ruoan, veden, energian, lääkkeiden ja terveydenhoidon sekä kriittisen teknologian ja infrastruktuurin, huoltovarmuudesta ja riittävästä omavaraisuudesta sekä yhteiskunnan jatkuvuuden ja kansallisen resilienssin varmistamisesta.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa myös pohjoismaisen yhteistyön, Itämeren merenkulun ja rajayhteistyön merkitystä huoltovarmuudessa ja varautumisessa.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa asiantuntijoiden ehdotuksia pohjoismaisen yhteistyön lisäämisestä tie- ja rataverkkojen sekä tietoliikenteen runkoverkkojen ja sähkönjakeluhuoltovarmuuden kehittämisessä, rajavalvonnassa ja pelastustoimessa sekä koulutuksessa, tutkimuksessa ja kehittämisessä.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa myös Pohjoismaiden yhdessä valmistelemaa Yhteinen Pohjoinen -ohjelmaa yhteistyön varmistamiseksi ja kehittämiseksi.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa myös sairaanhoitopiirien välisten bilateraalisten sopimusten uudistamisen tarpeesta Suomen hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa.

Jos myös Suomi ja Ruotsi liittyvät Natoon, niin kaikki Pohjoismaat ovat Nato-maita. Tämä mahdollistaa Pohjoismaiden strategisen yhteistyön edistämisen huoltovarmuudessa ja laajemminkin turvallisuuspolitiikassa myös osana Natoa.

Lapset ja nuoret

Tulevaisuusvaliokunta pyysi asiantuntijoilta myös lausuntoja, jotka huomioivat turvallisuuskysymykset lasten ja nuorten näkökulmasta. Lausunnoissa muistutettiin, että koska sodassa kärsivät aina eniten haavoittuvimmat ryhmät, sota on aina sotaa myös lapsia vastaan. Jokaisella lapsella on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti oikeus suojeluun, kehitykseen, koulutukseen, terveyteen ja turvalliseen lapsuuteen. Siksi esimerkiksi rajamenettelyssä on varmistettava lapsen oikeuksien toteutuminen kaikkien lasten, ei vain alle 12-vuotiaiden, kohdalla. Myös lapsikaupan tunnistamiseen tarvittavia lisäresursseja ja koulutustarvetta sekä kulttuurisesti sopivia ja sukupuolen huomioon ottavia mielenterveyspalveluja on valiokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan syytä kartoittaa ja kehittää. Väestönsuojeluun tarvitaan konkreettiset ohjeet lasten, perheiden, muunkielisten ja erityisryhmien huomioimiseen. Eräässä asiantuntijalausunnossa tuotiin esiin painokas huoli siitä, että puolustuksen ja huoltovarmuuden kasvavat kulut eivät saisi olla pois lasten, nuorten ja perheiden palveluista ja toimeentuloturvasta. Lausunnossa muistutettiin, että leikkauksilla, joka heikentävät ihmisten hyvinvointia ja kriisinsietokykyä, on myös kokonaisturvallisuutta heikentävä vaikutus.

Asiantuntijat muistuttivat koulutus- ja osaamisjärjestelmän luovan perustan kriisinsietokyvyn kehittymiseen sekä yhteiskunnan että yksilön tasolla. Kasvatus ja koulutus tarjoavat ympäristön maahantulijoiden ja heitä vastustavien ryhmien välisten jännitteiden lievittämiseen, demokratiakasvatukseen ja kyberturvallisuusosaamisen kehittämiseen.

Turvallisuuden tunne on kaikkien ja erityisesti lasten hyvinvoinnin keskiössä. Kriisioloissakin koulutuksen jatkuvuuden varmistaminen tuottaa turvallista arkea. Esikouluikäiset lapset kertoivat asiantuntijan viittaamassa haastattelututkimuksessa, että he tarvitsevat kodin, tuttuja ihmisiä, huolenpitoa, läheisyyttä sekä leikkiä ja leluja kokeakseen olonsa turvalliseksi. Haastatellut yläasteikäiset esittivät keinoksi turvallisuuden lisäämiseen terveydenhuollon parantamista sekä tera-pian maksuttomuutta. Myös useissa muissa valiokunnan saamissa lausunnoissa painotettiin lasten mielenterveyspalveluiden saatavuuden tärkeyttä.

Asiantuntijat muistuttivat myös lasten turvallisuutta tukevalla viestinnällä olevan tärkeä merkitys poikkeusoloissa. Medialla on oma erityinen vastuunsa, koska sillä on valtaa vahvistaa tai järkyttää ihmisten turvallisuuden tunnetta. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 13 ja 17 artiklojen mukaan lapsella on oikeus tietoon ikänsä ja valmiuksiensa kannalta sopivassa muodossa. Etenkin sotaa koskevassa viestinnässä tulee kiinnittää riittävällä tavalla huomiota

lapsen suojeluun haitalliselta sisällöltä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 17 artiklan mukaisesti.

> *Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomen on myös jatkossa tärkeää varmistaa erityisesti yhteiskunnan haavoittuvimpien, kuten lasten ja nuorten, henkisen kestävyyden ja hyvinvoinnin tuki ja toimia tämän tavoitteen edistämiseksi myös kansainvälisesti.*

Yhteistyön ja luottamuksen voima

Turvallisuustilanteen nopea ja merkittävä heikkeneminen tuo entistä kirkkaammin esiin yhteiskunnallisesti ja henkilökohtaisesti kaikkein tärkeimmät asiat. Asiantuntijat toivat esiin kysymyksiä, joiden ratkaisemiseksi on ponnisteltava yhdessä, vaikka muut kysymykset jäisivät auki. Joissain lausunnoissa otettiin suoraan esiin ydinsodan ja kolmannen maailmansodan mahdollisuus ja muistutettiin tarpeista panostaa ydinaseriisuntaan, konfliktien eskalaation ehkäisyyn, demokratian edistämiseen ja rauhanrakentamiseen. Yhdeksi konkreettiseksi lähestymistavaksi esitettiin näiden tavoitteiden puolesta toimivien kansalaisjärjestöjen rahoituksen turvaamista.

Muina globaaleina riskeinä nähtiin ilmastonmuutos ja luontokato. Eräs asiantuntija totesi näiden kysymysten ratkaisemisen edellyttävän kaikkien maailman valtioiden mukanaoloa, myös Venäjän, riippumatta siitä, eristetäänkö se kaikilla muilla sektoreilla. Lausunnossa huomautettiin, että Venäjän pitäminen mukana yhteisissä ilmastotoimissa voi myös auttaa sen fossiilisten energialähteiden tuotannosta riippuvaista taloutta uudistumaan ja liennyttää maailman jakaantumista blokkeihin. Myös autonomisiin aseisiin sekä avaruuteen liittyvien kysymysten katsottiin vaativan pyrkimystä valtioiden väliseen keskusteluun ja sopimiseen.

Mahdollisena viheliäisenä kriisitilanteena lausunnoissa mainittiin myös pakolaisuuden lisääntyminen Suomeen muualtakin kuin Ukrainasta. Tässä kriisissä kansainvälistä suojelua tarvitsevien ihmisten oikeuksien ja ihmisarvoisen kohtelun takaaminen on keskeistä siinäkin tapauksessa, että heitä käytettäisiin välineenä turvallisuuden horjuttamisessa. Eräässä asiantuntijalausunnossa ehdotettiin, että Suomessa tulisi viranomaisten sekä kansalaisyhteiskunnan yhteistyöllä laatia raportti kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kansallisesta toimeenpanosta Suomessa.

Erään lausunnon mukaan yhteistä sääntöpohjaista turvallisuutta voidaan uudistaa ja ylläpitää vain, jos se rakennetaan globaalissa kontekstissa, joka ei ole länsi/Eurooppa-lähtöinen. Lausunnossa todettiin, että elinkelpoisen maailman varmistamiseksi lännen ja muun maailman välisiä suhteita ei saisi päästä kiristymään vastakkainasetteluksi. Asiantuntija nosti esiin Olof Palmen komission vuonna 1982 esittämän käsitteen "yhteinen turvallisuus" (common security), jonka lähtökohtana on ajatus, että yhteistyö tuottaa ihmisten toivomaa turvallisuutta siinä, missä sotilaallinen kilpailu ja pelote lopulta siinä epäonnistuvat.

Asiantuntijalausunnoista voi päätellä, että Suomella on globaalissa perspektiivissä tiettyjä erinomaisia lähtökohtia turvallisuutensa ylläpitämiseen: kansalaisten korkea luottamus viranomaisten toimintaan ja yhteiskuntaan sekä ihmisten keskinäinen luottamus. Luottamuksen olemassaolo mahdollistaa henkisen kriisinkestävyyden ja uskon tulevaisuuteen. Jotkut

tulevaisuusvaliokunnalle rauhan edistämisestä sekä yhteiskunnallisesta ja henkisestä resilienssistä lausuneet asiantuntijat muistuttivat, että selonteko voisi huomioida sektorirajat ylittävän viranomaisyhteistyön lisäksi myös kolmannen sektorin, yritysten ja vakiintuneen kansalaisyhteiskunnan roolin sosiaalisen yhteenkuuluvuuden varmistajana ja viranomaistehtäviä tukevana yhteiskunnan elementtinä.

Luottamusyhteiskunnan ylläpitäminen on turvallisuuspoliittisesti äärimmäisen tärkeää. Sen elementteinä eräs asiantuntija otti esiin neljä tekijää. Näistä ensimmäinen on moninaisuuden tunnistamisen ja kunnioittamisen eli rakenteellisen, ryhmien välisen ja yksilöihin kohdistuvan syrjinnän torjuminen. Toinen elementti liittyy kriisiviestintään, jonka pitää huomioida erilaisten vähemmistöjen kunnioittava lähestyminen ja tavat, joilla informaation antaja voidaan tunnistaa luotettavaksi henkilöksi tai organisaatioksi. Luottamusyhteiskunnan kolmas elementti on kaikkien perustarpeista huolehtiminen. Köyhyys kärjistää eriarvoisuuden tunnetta eri ryhmien välillä. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät menettävät turvallisuudentunteensa horjuessa luottamuksen yhteiskuntaan. Viimeisenä luottamuksen elementtinä tarvitaan mahdollisuuksia jokaisen henkilön potentiaalin käyttöön ottamiseksi. Viranomaisten lisäksi kansalaisjärjestöillä voi olla tässä merkittävä rooli. Positiivisten kokemusten tarjoaminen luo luottamusta ja toivoa.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomella on hyvä perusta sisäisiin ja ulkoisiin uhkiin varautumisessa. Suomalaiset luottavat viranomaisiin, maanpuolustustahto on korkea ja covid-19-pandemia osoitti, että myös Suomen yhteiskunnallinen ja henkinen resilienssi ovat vahvoja. Suomi ei pelkästään selvinnyt äkillisestä kriisistä kansainvälisesti verrattuna varsin hyvin, vaan kykeni myös kääntämään kriisin uudistavaksi resilienssiksi ja uudistamaan yhteiskuntaa esimerkiksi digiloikalla ja tulevaisuusinvestoinneilla vihreään siirtymään ja kestävään kasvuun.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa ajankohtaisselonteossa esitettyä näkemystä turvallisuusympäristön muutoksesta ja tämän muutoksen edellyttämistä toimenpiteistä mahdollinen Nato-hakemus mukaan lukien.

Lisäksi tulevaisuusvaliokunta painottaa toivon ja rauhan näkökulmaa. Usko ja luottamus hyvään tulevaisuuteen ei synny pelkästään turvallisuusjärjestelmistä eikä sotilaallisista pelotteista. Näiden lisäksi tarvitaan vahvaa kansainvälistä rauhantyötä sekä yhteiskunnallisesta tasa-arvosta ja luottamuksesta huolehtimista. Suomen on kansallisesti varmistettava, että ketään ei jätetä ja kaikki pysyvät muutoksen mukana ja voivat osallistua Suomen tulevaisuuden rakentamiseen omien kykyjensä mukaisesti. Lisäksi Suomen on myös jatkossa oltava kansainvälisesti aktiivinen maailmanrauhan edistämisessä ja siihen liittyvien rakenteiden vahvistamisessa. Puolustusliitto Naton jäsenenäkin Suomi voi jatkaa työtä ja profiloitua kansainvälisesti rauhan edistäjänä ja heikompien oikeuksien turvaajana.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokunta esittää,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.5.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Joakim Strand r
varapuheenjohtaja Pirkka-Pekka Petelius vihr
jäsen Marko Asell sd
jäsen Harry Harkimo liik
jäsen Mari Holopainen vihr
jäsen Ville Kaunisto kok
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Antti Lindtman sd
jäsen Arto Pirttilahti kesk
jäsen Kristiina Salonen sd
jäsen Sari Tanus kd
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Anu Vehviläinen kesk
jäsen Jussi Wihonen ps
varajäsen Mikko Kinnunen kesk

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen
valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä